

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
Кафедра фінансів, банківської справи та страхування

УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 072 ФІНАНСИ,
БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ
для студентів денного відділення
другого (магістерського) рівня вищої освіти

Одеса – 2021

УДК 336.71
Б82

*Рекомендоване до друку:
вченої ради економіко-правового факультету
Одеського національного університету імені І.І. Мечникова
Протокол № 7 від 27 травня 2021 р.*

Рецензенти:

Масленніков Є.І. – док. екон. наук, професор, професор кафедри менеджменту та інновацій, ЕПФ ОНУ імені І.І. Мечникова.

Журавльова Т.О. – канд. екон. наук, доцент, доцент, завідувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, ЕПФ, ОНУ імені І.І. Мечникова.

Б82 Борисова Л.Є., Колесник О.О. Методичні рекомендації для вивчення навчальної дисципліни «Управління банківськими ризиками» зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування для студентів денної форми навчання другого (магістерського) рівня вищої освіти. Одеса: ФОП Бондаренко, 2021. 60 с.

Методичні рекомендації для вивчення навчальної дисципліни «Управління банківськими ризиками» зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування для студентів денної форми навчання сприятимуть ґрунтовному вивченню нормативно – правових актів, щорічних статистичних видань, дослідженню спеціальних наукових видань, у яких розглядаються теоретичні та практичні аспекти актуальних напрямів розвитку системи управління банківськими ризиками в сучасних умовах.

УДК 336.71

©Борисова Л.Є., Колесник О.О., 2021

ЗМІСТ

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»	6
СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	7
ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ	10
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»	42
ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»	44
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»	58

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Банки є основними учасниками фінансового ринку, від їхньої стабільного функціонування залежить загальний розвиток економіки України. В сучасних умовах посилення нестабільності національних та світових фінансових ринків винятково важливого значення набуває проблема забезпечення фінансової стійкості банківської системи України. Руйнівні наслідки світової фінансової кризи 2008–2009 рр. та пандемія коронавірусу, яка почалася у 2020 р. поставили під сумнів адекватність багатьох базових принципів сучасного фінансового менеджменту, у тому числі виникли питання й щодо дієвості інструментів управління банківськими ризиками.

Результативне управління банківськими ризиками має базуватися на відповідних фундаментальних дослідженнях формування дієвого механізму регулювання фінансових відносин у банківському секторі. З огляду на це виникає необхідність та залишається актуальним підготовка фахівців на основі теоретичних, методологічних основ та практичних рекомендацій щодо ефективного управління банківськими ризиками.

Міждисциплінарні зв'язки: дисципліни «Управління банківськими ризиками» має зв'язок з наступними дисциплінами, а саме: Гроші та кредит, Банківська система, Аналіз банківської діяльності, Фінанси, Фінанси підприємств, Фінансовий ринок тощо.

Предметом дисципліни «Управління банківськими ризиками» є інструментарій аналізу в процесі управління ризиками банку.

Метою навчальної дисципліни «Управління банківськими ризиками» є формування системи знань з теорії та практики необхідних для успішного управління банківськими ризиками, а також набуття навиків адаптації та впровадження практичних рішень у банківській діяльності, вміння на цій основі розробляти ефективні системи ризик-менеджменту в банках, підвищуючи в такий спосіб надійність банківської установи.

Основними завданнями вивчення дисципліни «Управління банківськими ризиками» формування у майбутніх фахівців розуміння теоретико-методологічних засад ефективного управління банківськими ризиками та вміння використовувати ці підходи у практиці щодо покращення результативності управління банківськими ризиками в умовах фінансової кризи. Для досягнення цих завдань необхідним є вивчення основи управління банківськими ризиками, принципів організації ризик-менеджменту, а також дослідження підходів та моделей в оцінці фінансових ризиків, що надає можливість після проведення аналізу банківських ризиків сформулювати рекомендації щодо їх найефективнішого управління.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Інтегральна:

ІК Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми в процесі професійної

діяльності або навчання у сфері фінансів, банківської справи та страхування, що передбачає застосування окремих положень фінансової науки та характеризується необхідністю враховувати комплекс вимог здійснення професійної та навчальної діяльності

Загальні

ЗК01. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК04. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.

ЗК05. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК06. Здатність проведення досліджень на відповідному рівні

ЗК07. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК09. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК10. Здатність працювати у команді.

Спеціальні (фахові, предметні)

СК01. Здатність використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

СК03. Здатність застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК04. Здатність оцінювати дієвість наукового, аналітичного і методичного інструментарію для обґрунтування управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК05. Здатність оцінювати межі власної фахової компетентності та підвищувати професійну кваліфікацію.

СК06. Здатність застосовувати міждисциплінарні підходи при розв'язанні складних задач і проблем у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК07. Здатність до пошуку, використання та інтерпретації інформації, необхідної для вирішення професійних і наукових завдань в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

СК08. Здатність застосовувати інноваційні підходи в сфері фінансів, банківської справи та страхування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Управління банківськими ризиками» студент повинен:

Програмні результати навчання:

ПР01. Використовувати фундаментальні закономірності розвитку фінансів, банківської справи та страхування у поєднанні з дослідницькими і управлінськими інструментами для здійснення професійної та наукової діяльності.

ПР03. Здійснювати адаптацію та модифікацію існуючих наукових підходів і методів до конкретних ситуацій професійної діяльності.

ПР09. Застосовувати управлінські навички у сфері фінансів, банківської справи та страхування.

ПР10. Здійснювати діагностику і моделювання фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

ПР12. Обґрунтувати вибір варіантів управлінських рішень у сфері фінансів, банківської справи та страхування та оцінювати їх ефективність з урахуванням цілей, наявних обмежень, законодавчих та етичних аспектів.

ПР13. Оцінювати ступінь складності завдань при плануванні діяльності та опрацюванні її результатів.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 120 годин, що становить 4 кредити ЄКТС. З них на лекції передбачено – 12 годин, на практичні та семінарські заняття – 12 годин, на самостійну роботу – 96 годин. Формою контролю є залік

До іспиту допускаються студенти, що відпрацювали всі пропущені заняття, виправили незадовільні оцінки, отримані на семінарських заняттях, набрали мінімальну кількість балів і успішно здали змістовні модулі.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»

Назви тем	Кількість годин				
	Денна форма				
	Усього	у тому числі			
л		п/с	лаб	ср	
1	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Теоретико-методичні аспекти управління ризиками діяльності банків					
Тема 1. Сутність економічного ризику та особливості банківського ризику, теоретичні засади управління ризиками банківської діяльності	16	2	2		12
Тема 2. Ризик-менеджмент у банку	13	1	1		11
Тема 3. Якісний та кількісний аналіз банківського ризику	18	2	2		14
Тема 4. Моделювання банківського ризику та прийняття рішень в умовах ризику	13	1	1		11
Модульна контрольна робота	1				1
Разом за змістовим модулем 1	61	5	5		49
Усього за модулем 1	61	5	5		49
Змістовий модуль 2. Аналіз та оцінка основних видів банківських ризиків.					
Тема 5. Ризики кредитної діяльності	16	2	2		12
Тема 6. Ризики операційної діяльності, їх вимірювання та засоби зниження	16	2	2		12
Тема 7. Ризики інвестиційної діяльності	14	1	1		12
Тема 8. Управління стратегічним ризиком та ризиком репутації у банку	12	1	1		10
Модульна контрольна робота	1				1
Разом за змістовим модулем 2	59	6	6		47
Усього за модулем 2	59	6	6		47
<i>Усього годин</i>	120	12	12		96

СИСТЕМА КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Методи діагностики якості вищої освіти включають в себе систематичний поточний, підсумковий контроль знань, тести, тестові завдання, задачі, пакети комплексних контрольних робіт для комплексної перевірки знань з навчальних дисциплін тощо. Вони розроблені професорсько-викладацьким складом кафедр факультету з урахуванням вимог освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця, освітньо-професійної програми, робочих програм навчальних дисциплін.

Навчальна дисципліна «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ» викладається за кредитно-модульною системою організації навчального процесу (далі – КМСОНП). Дана система запроваджується з метою удосконалення системи контролю якості знань студентів, сприяння формуванню системних та систематичних знань, стабільної самостійної роботи впродовж семестру, підвищення об'єктивності оцінювання знань та адаптації до вимог, визначених Європейською системою залікових кредитів (ECTS).

Навчальна дисципліна «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ» викладається шляхом поєднання аудиторних занять із самостійною роботою. Лекційні, практичні (семінарські) заняття відносяться до аудиторних занять. На практичних заняттях можуть використовуватись різні форми та методи навчання і контролю знань студентів: доповіді, експрес-опитування, доповнення відповіді, вільна дискусія, співбесіда, обговорення рефератних повідомлень, розв'язання казусів, виконання самостійних і контрольних робіт, індивідуальні завдання та інші. Рівень знань, підготовленості, ерудиції, активності студентів на семінарах оцінюється викладачем самостійно.

Навчальна дисципліна «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ» вивчається протягом одного семестру та складається з двох модулів. По завершенню курсу студенти складають залік. На залік виносяться вузлові питання, типові і комплексні завдання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання і застосовувати їх при вирішенні практичних завдань.

Оцінювання знань студентів здійснюється шляхом виконання індивідуальних завдань, які включають: поточний модульний контроль (модульні контрольні роботи за першим та другим модулями), підсумковий модульний контроль (ПМК) та семестровий контроль (СК).

За результатами оцінювання модулів студентам виставляються бали. Максимальна кількість балів, що може набрати студент у семестрі дорівнює 70-ти балам. Отримані поточні бали додаються до наступних максимально можливих 30 балів, що одержуються студентом за підсумковий модульний контроль (ПМК). Під час викладання матеріалу лекцій, лектор може здійснювати контрольні експрес опитування студентів. Максимальна оцінка, яку студент може отримати за ці опитування складає 5 балів, які є складовими СК.

Орієнтовні форми контролю знань на практичних заняттях та їх оцінка:

- доповідь (виступ на задану тему) – до 5 балів;
- доповнення доповіді – до 2 балів;
- колоквиум – до 4 балів;
- самостійна робота – до 4 балів;
- домашня робота – до 4 балів;
- есе (короткі відповіді на запитання) – до 3 балів;
- тестування (з набору суджень вибрати вірні) – до 4 балів;
- реферат (змістовна письмова робота на задану тему з аналізом літератури та висновками) – до 4 балів;
- участь в дискусії – до 2 балів.

У випадку відсутності студента на практичному (семінарському) занятті він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в поза аудиторний час (час консультацій викладача) або відпрацювати пропущене заняття шляхом написання реферату на тему, задану викладачем (але не більше половини від загальної кількості занять). Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах. За 10 днів до початку екзаменаційної сесії викладач припиняє приймати відпрацювання.

За навчальну дисципліну студентом може бути отримано максимально 100 балів. У підсумку, оцінені за 100-бальною системою, знання студента відображаються у заліковій книжці.

Підсумковим контролем з дисципліни є залік.

Мінімальна кількість балів, що зараховується як позитивний результат, дорівнює 60 (за 100-бальною шкалою).

Підсумковий контроль (ПМК) за балами розподіляється наступним чином: 20 балів – теоретична частина та 10 балів – практична(тести). Теоретична частина містить 2 питання рівної складності, практична – 10 тестових завдань.

За бездоганну відповідь на кожне теоретичне питання студент отримує – 10 балів. При цьому відповідь вважається бездоганною, якщо студент повністю розкрив суть питання, послідовно і логічно його доповів, навів приклади, проілюстрував відповідь необхідною і достатньою кількістю записів, графіків, формул; зробив посилання на відповідні літературні джерела. За бездоганне виконання завдання практичної частини студент отримує – 10 балів.

Кожне завдання практичної частини заліку вважається виконаним бездоганно, якщо при його розв'язанні отримана правильна відповідь, послідовно і логічно викладено рішення, зроблені всі необхідні розрахунки, таблиці, графіки.

Залік враховується не складеним, якщо студент отримав незадовільну оцінку.

РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ СТУДЕНТИ

Для заліку

Поточний контроль								Підсумковий контроль	Сума балів
Модуль № 1				Модуль № 2					
T1	T2	T3	T4	T6	T7	T8	T9		
Модульний контроль 1: від 0 до 40 балів				Модульний контроль 2: від 0 до 30 балів				від 0 до 30 балів	100 балів
Разом: від 0 до 70 балів									

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90-100	A	відмінно	Зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C	задовільно	
70-74	D		
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**ЗМІСТ ЛЕКЦІЙ, ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ І ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ,
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
ТА МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ**

**ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ
АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ**

**Тема 1. СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО РИЗИКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ
БАНКІВСЬКОГО РИЗИКУ, ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ
РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Лекція – 1 год.

Основні етапи накопичення знань та розвиток науки про ризик. Сутність і зміст економічного ризику. Класифікація економічних ризиків. Банки у фінансовій системі перехідної економіки України. Основні засади та принципи функціонування комерційних банків. Банківський менеджмент. Вплив ризиків на фінансовий стан та конкурентоспроможність банку. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Сутність банківського ризику.

Класифікація ризиків банківської діяльності. Класифікація банківських ризиків за сферами виникнення: контрагентів, операційні та позиційні. Зовнішні та внутрішні банківські ризики. Фінансові та не фінансові банківські ризики. Класифікація банківських ризиків за рекомендаціями Базелівського комітету: кредитні, операційний, банківської ліквідності, ринкові (відсотковий та валютний), правові, втрати репутації, неплатоспроможності.

Література [1, 3, 5, 12, 16, 17].

Практичне заняття – 1 год., самостійна робота – 12 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Ризик як об'єктивна складова економічного процесу. Сутність банківських ризиків
2. Види банківських ризиків та їх класифікація
3. Сутність управління банківським ризиками та система банківським ризиками
4. Економічний капітал банку
5. Класифікація банківських ризиків. Фінансові ризики

Самостійна робота:

1. Зовнішні ризики
2. Функціональні ризики

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 1. Сутність економічного ризику та особливості банківського ризику, теоретичні засади управління ризиками банківської діяльності.

Банківська діяльність характеризується підвищеними ризиками порівняно з іншими видами комерційної діяльності. Тому у вітчизняній та зарубіжній банківській практиці процес управління ризиками розглядається як ключовий напрям банківського менеджменту. Значна увага приділяється вивченню ризикових сфер і основних видів ризиків, пошуку ефективних методів моніторингу, оцінки, аналізу та контролю банківських ризиків, а також створенню відповідних систем управління.

У широкому розумінні ризик – це невизначеність щодо настання тієї або іншої події в майбутньому. Ризик вимірюється ймовірністю того, що очікувана подія не відбудеться (чи відбудеться) і це призведе до небажаних наслідків. Сутність ризику полягає в можливості відхилення отриманого результату від запланованого як у позитивний, так і в негативний бік. Крім того, необхідно враховувати, що ризик може виявлятися у вигляді упущеної можливої вигоди, тобто ризику непрямого (побічного) фінансового збитку від недоотримання прибутку. Банківські ризики, як і ризики в інших видах комерційної діяльності, перш за все пов'язують з фінансовими втратами, що виникають у випадку їх реалізації.

Провідним принципом у роботі банків є прагнення до одержання якомога більшого прибутку, що обмежується ймовірністю зазнати збитків: чим більший ризик, тим більше шансів отримати прибутку (або зазнати збитків). Іншими словами, ризик – це вартісне вираження ймовірної події, що веде до отримання додаткових прибутків або несення незапланованих втрат.

На збільшення рівня ризику можуть впливати такі фактори:

- неочікувані зміни обставин;
- необхідність вирішення завдань, які не відповідають компетенції або досвіду менеджерів банку;
- зволікання з прийняттям рішення щодо впровадження певних заходів, спрямованих на мінімізацію ризику;
- неправильно визначений метод управління ризиком;
- помилки в оцінці рівня ризику та можливості взяття його банком.

Оскільки взяття ризиків – основа банківської діяльності, банки мають успіх тоді, коли прийняті ними ризики розумні, контрольовані та перебувають у межах їх фінансових можливостей і компетенцій. Тобто повністю уникнути ризиків неможливо, крім того, ними можна і потрібно свідомо управляти, пам'ятаючи, що всі види ризиків взаємопов'язані і їх рівень постійно змінюється під впливом динамічних зовнішнього та внутрішнього середовищ.

Банк здійснює значну кількість банківських операцій, кожна з яких супроводжується можливістю реалізації декількох видів ризиків, тому ефективність управління ризиками (ризик-менеджменту) багато в чому залежить від правильності ідентифікації та оцінки певного виду ризику.

Національний банк серед основних банківських ризиків виокремлює такі, як кредитний ризик, ризик ліквідності, ризик зміни відсоткової ставки, ринковий ризик, валютний ризик, юридичний ризик, операційно-технологічний ризик, ризик репутації та стратегічний ризик.

В економічній літературі виокремлюють значно більше видів ризиків, притаманних банківській системі, і критеріїв їх оцінки.

У цілому банківська сфера характеризується вищою ризиковістю порівняно з іншими видами діяльності. Ця особливість зумовлена специфікою тих функцій, які виконує кожний комерційний банк. Банки мають багато партнерів, клієнтів, позичальників, фінансовий стан котрих безпосередньо впливає на їхнє становище. Діяльність банку дуже різноманітна і включає операції залучення коштів, випуск та купівлю цінних паперів, видачу кредитів, факторинг, лізинг, забезпечення клієнтів готівкою тощо. Здійснення кожної банківської операції пов'язане з можливістю реалізації кількох ризиків. Через те, що банк одночасно здійснює і активні, і пасивні операції, виникають додаткові ризики, такі як ризик незбалансованої ліквідності, ризик розриву (геп) тощо. Це спонукає до пошуку особливих підходів до обмеження їх впливу, які одержали назву «управління активами і пасивами банку». Діяльність операційних підрозділів, обов'язковість застосування високотехнологічних інформаційних та телекомунікаційних систем, необхідність постійного контролю, реалізація функцій маркетингової служби супроводжуються рядом функціональних банківських ризиків, яких можуть уникнути інші суб'єкти підприємницької діяльності. Нарешті, саме банківська система в більшості країн світу підлягає жорсткому регулюванню з боку держави та спеціальних органів нагляду. Банк наражається на ряд зовнішніх щодо нього ризиків, причому деякі з них, такі як ризик невідповідності умовам державного регулювання, мають першочергове значення в діяльності банку.

Незважаючи на те, що банківська діяльність супроводжується численними ризиками, саме банки покликані уособлювати надійність та безпеку. Оскільки банкіри працюють здебільшого з чужими грошима, то мають намагатися знизити ризиковість своєї діяльності навіть більше, ніж інші підприємці. Отже, управління ризиками розглядається як один із головних напрямків банківського менеджменту.

Зокрема, ризики, що притаманні банківській діяльності погляду процесу управління доцільно поділити банківські ризики на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать ризики, які виникають у зовнішньому щодо банку середовищі і безпосередньо не залежать від його діяльності. Це політичні, правові, соціальні та загальноекономічні ризики, що виникають у разі загострення економічної кризи у країні, політичної нестабільності, війни, заборони на платежі за кордон, консолідації боргів, введення ембарго, відміни імпорتنих ліцензій, стихійного лиха (пожежі, повені, землетруси), приватизації, націоналізації, неадекватного правового регулювання тощо. Вплив зовнішніх ризиків на результативність роботи банку виключно високий, управління цими ризиками найскладніше, а іноді й неможливе. До внутрішніх належать ризики,

що виникають безпосередньо у зв'язку з діяльністю конкретного банку. Чим ширше коло клієнтів, партнерів, зв'язків банку, банківських операцій, послуг, тим більше внутрішніх ризиків супроводжуватиме його роботу. Внутрішні ризики необхідно виявляти, оцінювати, мінімізувати та постійно контролювати. Завдання менеджменту полягає в управлінні внутрішніми банківськими ризиками за допомогою відповідних методів

Аналізуючи види банківських ризиків, слід зазначити, що цей список не буде повним, якщо ми не охарактеризуємо класифікацію ризиків згідно з Базельською угодою про капітал, оскільки Україна вживає заходи щодо інтеграції національної банківської системи у світовий фінансовий простір: кредитний ризик; ринковий ризик, що включає процентний ризик торговельної книги, пайовий ризик торговельної книги, валютний та товарний ризики; операційний ризик. Згідно з угодою Базель II кожен банк повинен мати у своєму розпорядженні певний розмір капіталу для покриття свої основних ризиків, а саме: кредитного, ринкового, операційного.

Тема 2. РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТ У БАНКУ

Лекція – 1 год.

Система ризик-менеджменту в банку: мета та основні складові. Структура системи управління банківськими ризиками. Типова структура управління банками з недержавною формою власності. Інформаційно-логічна модель управління банківськими ризиками. Формування організаційної структури управління банківськими ризиками. Суб'єктний склад управління банківськими ризиками та їх функціональне призначення. Схема організаційної структури управління в системі «оперативне – тактичне – стратегічне управління». Схема організаційної структури управління в системі «технолог – виконавець – контролер».

Література [7, 4, 5, 6, 14, 16].

Практичне заняття – 1 год., самостійна робота – 11 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Сутність управління банківським ризиками.
2. Система управління банківським ризиками.
3. Технологія управління банківським ризиками.
4. Організація ризик-менеджменту в банку.

Самостійна робота:

1 Міжнародний досвід застосування методів управління банківськими ризиками.

2. Проблеми застосування методів управління банківськими ризиками банками України.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 2. Ризик-менеджмент у банку

Процес управління ризиками реалізується через політику ризику, тобто сукупність різноманітних заходів, які приймаються для реального зниження небезпеки неправильного прийняття рішення і скорочення можливих негативних наслідків цих рішень на різних стадіях функціонування банку. Політика ризику має реалізовуватися за такими основними напрямками як оцінка можливих джерел небезпеки; визначення можливості несприятливої події та оцінка можливих втрат; зниження ризику за допомогою вжиття заходів для його мінімізації.

В економічній літературі поняття системи управління ризиками (ризикменеджменту) використовується як особливий вид діяльності, спрямований на розробку і реалізацію заходів відносно пом'якшення впливу ризиків на кінцеві результати діяльності банку, визначення прийняттого рівня ризиків і пошук способів уникнення небажаних наслідків настання ризиків.

При управлінні банківськими ризиками, насамперед, має бути визначена мета, яка може бути сформульована як зведення до мінімуму втрат, пов'язаних з невизначеністю при здійсненні банківської діяльності. Відповідно до рекомендацій НБУ, мета управління банківськими ризиками – сприяти підвищенню вартості власного капіталу банку, одночасно забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін, а саме: клієнтів та контрагентів; керівників; працівників; спостережної ради й акціонерів (власників); органів банківського нагляду; рейтингових агентств, інвесторів та кредиторів; інших сторін. Головними завданнями управління ризиками в банках є комплексна якісна та кількісна оцінка та виявлення ділянок підвищеного ризику; аналіз прийнятності даного рівня ризику та розробка заходів для попередження і зниження ризику; впровадження заходів по відшкодуванню збитку від ризику.

Прийняття ризиків виступає основою банківської діяльності, оскільки прибуткове функціонування банків пов'язане з певними ризиками, які мають бути контрольованими та знаходитися в межах можливостей та компетенції банків. Отже, ефективне управління ризиками в банках повинно проводитися наступними етапами: планування ризик-менеджменту, ідентифікація ризику, якісний аналіз ризику, кількісний аналіз ризику, планування реагування на ризик, прийняття управлінського рішення, оцінка ефективності реалізованих заходів, моніторинг та контроль ризику

Тема 3. ЯКІСНИЙ ТА КІЛЬКІСНИЙ АНАЛІЗ БАНКІВСЬКОГО РИЗИКУ

Лекція – 2 год.

Напрями аналізу ризику банківської діяльності: види, етапи та методи аналізу. Загальні підходи до якісної оцінки ступеня ризику як ідентифікації (виявлення) ризиків: опитувальні листи, структурні діаграми, карти потоків, інспектування, аналіз фінансової та управлінської звітності. Банк як система. Чинники впливу на ризики банківської діяльності. Зовнішні чинники впливу на банківський ризик (прямого та непрямого впливів). Якісний аналіз ризиків зовнішнього середовища. Внутрішні чинники впливу на банківський ризик. Якісний аналіз ризиків внутрішнього середовища.

Загальні підходи до кількісної оцінки ступеня ризику банківської діяльності. Статистичний метод. Застосування теорії ймовірності до оцінки рівня банківського ризику. Метод аналогій. Експертні методи оцінки ризиків. Оцінка ступеня ризику в абсолютних показниках. Поняття сподіваного значення (математичного сподівання), дисперсії та середньоквадратичного відхилення випадкової величини. Оцінка ступеня ризику у відносних показниках. Поняття допустимого, критичного та катастрофічного ризиків.

Література [5, 9, 16, 17, 21].

Практичне заняття – 2 год., самостійна робота – 14 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Аналіз ризику банківської діяльності: види, етапи та методи аналізу
2. Якісний аналіз ризиків зовнішнього та внутрішнього середовища.
3. Кількісний аналіз банківського ризику.
4. Статистичний метод.
5. Застосування теорії ймовірності до оцінки рівня банківського ризику.

Оцінка ступеня ризику в абсолютних показниках.

6. Поняття сподіваного значення (математичного сподівання), дисперсії та середньоквадратичного відхилення випадкової величини.

Самостійна робота:

1. Допустимий, критичний та катастрофічний ризик.
2. Експертні методи оцінки ризиків.
3. Оцінка ступеня ризику у відносних показниках

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 3. Якісний та кількісний аналіз банківського ризику

Загальний аналіз усіх активів банку повинен проводитися в такій послідовності:

1. Виявлення динаміки зміни загального обсягу активів банку і зміни окремих його статей. Таке дослідження необхідно для того, щоб виявити основні тенденції зміни активів, які будуть простежуватися в аналізованому банку. Збільшення загального обсягу активів банку свідчить про активний розвиток банківської установи.

Збільшення загального обсягу активів банку вважається позитивним якщо це призводить до:

- розширення спрямованості вкладень коштів банку (розвиток нових для банку видів активних операцій);
- розширення спектра клієнтів, що обслуговуються в банку,
- зростання банківського прибутку, а, отже, і ефективності банківської діяльності в цілому;
- збільшення розміру майна банку. Однак надмірне використання ресурсів банку для збільшення основних засобів може призвести до погіршення ліквідності та платоспроможності банку.

Збільшення загального обсягу активів банку може вважатися і негативним явищем якщо це обумовлено:

- збільшенням розміру низкододаткових активів і активів, що не приносять дохід;
- збільшенням обсягу ризикових активів (наприклад, за рахунок росту обсягів ризикових кредитних вкладень, або вкладень у високоризикові цінні папери);
- ростом дебіторської заборгованості банку й, головним чином, проблемної і простроченої заборгованості.

Темпи росту загального обсягу активів банку потрібно порівняти з темпами росту активів у цілому по банківській системі. Якщо темпи росту активів банку перевищують темпи росту активів у цілому по банківській системі, то це є свідченням того що сегмент, якій займає даний банк на ринку банківських послуг збільшується.

З метою визначення причин зміни активів банку варто виявити ті групи активів, темпи приросту або зниження яких виявилися максимальними в аналізованому періоді. Особливо це стосується груп активів з найбільшими частками у структурі.

Вивчення складу і структури активів банку. Склад і структура банківських активів дозволяє виявити спрямованість діяльності банків і визначити основні фактори їхнього росту або зниження.

Таким чином, для визначення основних напрямків діяльності комерційного банку необхідно розглянути й дати оцінку структури активів його балансу.

Ціль аналізу структури активів банку полягає у виявленні достатності рівня диверсифікованості активних операцій банку і оптимальності їхньої структури; попередньому визначенні ступеня залежності банку від розвитку зовнішньої ситуації на різних сегментах ринку банківських послуг і продуктів, а також від загальноекономічних і регіональних тенденцій.

Диверсифікованими будуть активи банку, які рівномірно розміщені в різні напрямки. Недиверсифікованими – активи, у структурі яких яка-небудь одна із груп буде займати більше 50 %. Диверсифікованість, як інструмент зниження банківських ризиків є дуже важливою характеристикою діяльності банку, тому що тільки наявність різних напрямків вкладень ресурсів у структурі може вберегти банк від системних і ринкових ризиків. Важливим у процесі проведення аналізу рівня диверсифікації активів є розрахунок коефіцієнта концентрації (КК).

При оцінці частки портфеля цінних паперів у загальному обсязі активів банку, потрібно звернути увагу на його якість. Якщо відбувається збільшення обсягу портфеля цінних паперів і його частки в загальному обсязі активів банку за рахунок високоліквідних державних цінних паперів, то це є свідченням поліпшення диверсифікації активних операцій банку і зниження рівня ризикованості в діяльності банку. Якщо обсяг портфеля цінних паперів збільшується за рахунок високо ризикових корпоративних цінних паперів, то це, навпаки, приводить до зниження якості активів банку і підвищення ризикованості банку.

Якість активів банку визначається їхньою ліквідністю, обсягом ризикових активів, складом і структурою недоходних активів, загальним обсягом і часткою активів, що приносять дохід. Таким чином, метою аналізу якості активів є, насамперед, визначення їх «життєздатності», а також оцінка рівня прибутковості, ризикованості й ліквідності.

Основні напрямки аналізу якості активів банку можна представити в такий спосіб:

I. Аналіз і оцінка активів банку з погляду їхньої відповідності якісним вимогам ліквідності, що дозволяє оцінити можливість банку швидко й без втрат пере творити свої активи в грошову форму.

Аналіз активів з погляду їхньої ліквідності можна представити в такий спосіб:

1. Вивчення складу активів по ступені ліквідності.

У процесі аналізу активів банку з погляду їхньої відповідності якісним вимогам ліквідності спочатку здійснюють угруповання активів по ступені ліквідності, при якій виділяють групи високоліквідних і ліквідних активів, а також активів довгострокової ліквідності.

2. Визначення питомої ваги високоліквідних активів у загальній сумі активів банку і розрахунок коефіцієнту співвідношення суми високоліквідних акти

вів і доходних активів банку, якій показує, скільки гривень високоліквідних акти вів приходиться на гривню доходних активів банку

4. Розрахунок обов'язкових нормативів ліквідності: нормативу миттєвої, нормативу поточної та короткострокової ліквідності.

II. Аналіз і оцінка активів банку з погляду їхньої відповідності вимогам доходності та прибутковості. Даний аналіз є найважливішим напрямком аналізу якості управління активами банку, оскільки ефективний стан активів (з позиції реальної «віддачі») забезпечує одержання банком необхідних доходів і прибутку, що, у свою чергу, є основною метою його діяльності.

Прибутковість активів характеризує вміння банку розпоряджатися своїми ресурсами з погляду розміру доходів, одержуваних від їхнього використання. Виходячи із цього, аналіз банку з погляду їхньої відповідності вимогам прибутковості дозволяє:

- виділити ті групи активів, що використовуються банком найбільше ефективно;

- урахувати ризик розміщення коштів (а, отже, і можливі збитки);

- розробити заходи по забезпеченню доходності та прибутковості активів.

Етапи аналізу активів (з погляду їхньої доходності та прибутковості) можна представити в такий спосіб:

1. Угрупування активів банку на доходні і недоходні. Традиційно угруповання активів банку припускає розподіл всіх активів на

дві групи: До доходних активів або, так званих «працюючих» активів відносяться: – портфель цінних паперів; – надані міжбанківські кредити і розміщені депозити в інших банках; – кредити та заборгованість клієнтів; – інвестиції в асоційовані і дочірні компанії; – інвестиційна нерухомість і ін.

2. Визначення питомої ваги доходних і недоходних активів в загальному обсязі активів банку. Міжнародна практика вважає, що цей коефіцієнт має бути не менше 93 %. Збільшення частки не дохідних активів банку більше як на 7 % може призвести банк до банкрутства. Ураховуючи специфіку розвитку українських банків середнє значення цього коефіцієнта коливається в межах 70–80 %.

3. Розрахунок коефіцієнтів доходності та прибутковості активів банку.

Цей коефіцієнт показує, скільки прибутку приходиться на одну гривню активів банку. Саме збільшення цього показника завжди є свідченням підвищення ефективності активних операцій банку.

III. Аналіз і оцінка активів банку з погляду їхньої ризиковості.

Важливим напрямком аналізу якості активів банку є оцінка ступеня їхньої ризикованості.

Аналіз активів за ступенем ризику здійснюється в двох напрямках:

- для активів у цілому;

- окремо для кожного виду активів, що належать до складу доходних активів (аналіз ризикованості вкладень по основних інструментах: кредитна діяльність, вкладення в цінні папери, валютні операції та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Оцінка ризику всіх активів банку, в загальному виді, може здійснюватися в наступному порядку:

1. Визначення величини активів банку з урахуванням їхнього ризику. У цьому випадку для визначення величини активів, зважених по ступені ризику, можуть використатися 2 типи угруповань:

1) «нормативне» угруповання. Дане угруповання проводиться відповідно до Інструкції Про порядок регулювання діяльності банків в Україні (Постанова НБУ № 368 від 28.08.2001р.).

Згідно даного угруповання всі кредити, що надані суб'єктам господарювання, а також кредити, які надані фізичним особам, тобто весь кредитний портфель, відносяться до V групи активів, тобто до активів із 100 відсотковим ступенем ризику. На нашу думку, такій підхід не повною мірою відповідає об'єктивній оцінці якості активів за ступенем ризику. Якість кредитного портфеля окремих банків дуже різниться. Враховуючи те, що частка кредитного портфеля по деяким банкам займає більше 80 %, то можна стверджувати, що якість кредитного портфеля значною мірою впливає на якість активів загалом. І не враховувати якість кредитного портфеля банку при оцінці якості активів банку, вважаємо, не доцільно. Тому при оцінці якості активів банку з позиції ризику, можуть бути використані аналітичні угруповання, а також авторські підходи до угруповань активів.

2) «аналітичні» угруповання, а також авторські підходи до угруповань активів (вони розробляються аналітиками самостійно з урахуванням економічного змісту операції конкретного банку).

Усі аналітичні угруповання базуються на наступній схемі розрахунку величини активів за ступенем ризику:

- поділ активів і їхнє об'єднання згідно встановлених груп ризику;
- оцінка ризикованості активів усередині кожної групи з погляду їхньої структури й динаміки;
- присвоєння коефіцієнта ризику активам по групах і розрахунок по всіх групах величини активів банку з урахуванням коефіцієнта ризику (коефіцієнт ризику може встановлюватися експертним шляхом, або самим аналітиком);
- остаточний розрахунок загальної величини активів банку, зваженої з урахуванням ризику:

2. Визначення абсолютного й відносного приросту (або зниження) за розглянутий період активів, зважених з урахуванням ризику; виявлення й оцінка факторів, що впливають на зміну обсягу даних активів.

3. Розрахунок коефіцієнта ризику активів Даний показник характеризує якість активів банку з позиції їхньої ризикованості. Додатково можна зробити оцінку динаміки даного показника за кілька звітних періодів. При цьому його ріст у динаміці свідчить про погіршення якості активів банку з позиції ризику. Таким чином, використовуючи наведену методику аналізу банківських активів, можна отримати як кількісну, так і якісну характеристику активів банку.

Важливим етапом процесу управління ризиками є кількісна оцінка рівня ризику та встановлення припустимих меж ризику для окремих банківських

операцій, організаційних підрозділів і банку в цілому. Рівень ризику визначається втратами (збитками), яких можна очікувати у випадку його реалізації, а також імовірністю, з якою ці втрати можуть відбутися. Кількісно рівень ризику може виражатися в абсолютних і відносних показниках. В абсолютному визначенні ризик є розміром можливих втрат (збитків), яких може зазнати банк при здійсненні певної операції або послуги. Відношення розміру ймовірних втрат до показника, що характеризує банківську діяльність (наприклад, кредитний портфель), є відносним визначенням ризику¹.

У зв'язку з тим, що ризик є ймовірною категорією, його рівень може змінюватися у межах від 0 до 1.

В економічній літературі критеріальні рівні ступеня припустимого загального ризику банку визначені в межах від 0 до 0,1. При цьому рівень ризику може коливатися у таких межах:

- 0-0,05 – низький рівень ризику, який тимчасово можна ігнорувати;
- 0,05-0,1 – помірний рівень ризику, який потребує пильної уваги до нього з боку керівництва;
- 0,1 та вище – високий рівень ризику, який може призвести до банкрутства банку.

Під низьким розуміють ризик, реалізація якого не загрожує життєдіяльності банку, а випадкові збитки менші від очікуваного прибутку і розміру спеціальних резервів, призначених для відшкодування можливих втрат. У такому випадку ризик оцінюють, виходячи з розміру недоотриманого прибутку.

Помірний рівень ризику характеризується такими втратами, які не повинні істотно вичерпати наявні резерви або вимагати збільшення відрахувань до резервних фондів. Потенційні втрати надходжень або капіталу внаслідок помірному кредитного ризику є контрольованими.

Якщо можливі наслідки реалізації ризику досягають рівня, що перевищує критичну межу, то йдеться про високий рівень ризику. У випадку реалізації цього виду ризику втрати банку можуть серйозно вичерпати існуючі резерви або вимагати створення додаткових резервів. У цьому випадку банк не тільки не одержить прибуток, а й може зазнати істотних збитків. Потенційні втрати надходжень або капіталу у випадку реалізації високого рівня ризику є значними і можуть призвести до виникнення кризи в діяльності банку і, як наслідок, його банкрутства.

Для визначення рівня ризику банки мають створювати відповідні системи оцінювання ризику, які б формалізували процес вимірювання та розрахунків. Такі системи повинні визначати три компоненти ризику:

- 1) розмір (рівень) ризику – обсяг можливих втрат;
- 2) імовірність настання негативної події;
- 3) тривалість періоду впливу ризику¹.

На сьогодні найбільш поширеними методами кількісного аналізу рівня ризику є статистичні методи, метод аналізу доцільності витрат, метод експертних оцінок, аналітичний метод, метод використання аналогів і метод коефіцієнтів.

Статистичні методи оцінки рівня ризику використовуються для обчислення очікуваної тривалості окремої операції або певного проекту. Ці методи широко застосовуються тоді, коли при проведенні кількісного аналізу банк має у своєму розпорядженні значний обсяг аналітико-статистичної інформації, яка складається з необхідних елементів аналізованої системи за певні часові періоди. Суть цього методу полягає в тому, що для розрахунку ймовірностей виникнення збитків аналізуються всі статистичні дані, які стосуються результативності здійснення банком певних операцій.

Метод аналізу доцільності витрат ґрунтується на тому, що в процесі банківської діяльності витрати з кожного конкретного напрямку, а також з окремих елементів мають неоднаковий ступінь ризику. Визначення ступеня ризику шляхом аналізу доцільності витрат орієнтоване на ідентифікацію потенційних зон ризику. Раціональність такого підходу полягає в тому, що він дає можливість виявити "вузькі" місця в діяльності банку з погляду ризикованості, а потім розробити шляхи їх ліквідації.

Метод визначення рівня ризику шляхом експертних оцінок порівняно з іншими методами має більш суб'єктивний характер. Ця суб'єктивність є наслідком того, що група експертів, яка займається аналізом ризику, висловлює власні суб'єктивні судження як про наявність і рівень ризику, так і про перспективи його розвитку. Найчастіше цей метод застосовується за недостатньої кількості інформації або під час визначення рівня ризику такого напрямку діяльності, що не має аналогів.

Сутність цього методу полягає в тому, що спочатку банк виокремлює певну групу ризиків і формує експертну групу, яка в процесі опитування або анкетування присвоює оцінки в балах, виходячи з ймовірності виникнення того чи іншого виду ризику, а також ступеня його впливу на діяльність банку. Найбільш поширеним методом експертних оцінок є метод "Дельфі", який передбачає створення умов, що забезпечують найбільш продуктивну роботу експертів. Це досягається анонімністю процедури, з одного боку, і можливістю поповнити інформацію про предмет експертизи – з іншого. Одним із позитивних моментів застосування методу "Дельфі" є наявність зворотного зв'язку, що дає змогу експертам коригувати свої судження з урахуванням проміжних усереднених оцінок. При формуванні групи експертів необхідно дотримуватися певних правил: кількісний склад групи повинен бути не менш ніж 7-10 осіб, професійний склад груп повинен включати фахівців усіх досліджуваних функціональних підрозділів (наприклад, кредитного відділу, відділу цінних паперів, валютного відділу тощо). Використання методу коефіцієнтів не гарантує об'єктивної оцінки всіх банківських ризиків, до того ж він ґрунтується на ретроспективних даних, що знижує адекватність його результатів наявному стану. У зв'язку з обмеженістю інформації зовнішні, стосовно банку, суб'єкти для оцінки ризиковості його діяльності змушені використовувати непрямі показники ризику банківської діяльності. Керівництво банку для обґрунтування управлінських рішень користується значно ширшою інформаційною базою та має змогу застосувати вдосконалені

методи оцінки різних видів ризиків і прогнозування їхнього впливу на прибутковість банку.

Для оцінки ймовірності настання негативної події – реалізації певного ризику використовуються об'єктивні та суб'єктивні методи.

Сутність об'єктивних методів полягає в тому, що для оцінки ймовірності реалізації ризику обчислюється частота, з якою аналізована подія відбувалася в минулому.

Суб'єктивні методи використовуються, коли ризики не піддаються кількісному вимірюванню. В цьому випадку ймовірність настання негативної події оцінюється на підставі результатів опитування експертів або досвіду менеджерів банку.

Аналіз тривалості періоду впливу ризику (третій компонент системи оцінки рівня ризику) полягає в оцінці періоду часу, протягом якого банк наражається на певний ризик (наприклад, строк кредитної угоди). Період часу зіставляється з ймовірністю настання негативної події та розміром втрат банку в цьому випадку. За цих умов операцію можна визначити як операцію з високим ризиком, якщо є висока ймовірність настання негативної події протягом нетривалого періоду часу, незалежно від розміру збитків банку.

За результатами кількісної оцінки рівня ризику порівнюється реальний (існуючий) ризик з допустимим і приймаються відповідні рішення. Також керівництво банку має враховувати, що існування ризику може передбачати декілька сценаріїв розвитку подій, що відрізняються як ймовірністю настання негативної події, так і розміром можливих збитків банку.

Тема 4. МОДЕЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОГО РИЗИКУ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ В УМОВАХ РИЗИКУ

Лекція – 1 год.

Поняття моделі банківського ризику. Логіко-ймовірнісне моделювання банківського ризику. Сутність теоретико-ігрової моделі. Поняття конфліктної ситуації та стратегії гравця. Алгоритм знаходження рішення гри.

Економічне середовище в ролі гравця. Поняття інформаційної ситуації. Характеристики інформаційних ситуацій. Функції банківського ризику. Кількісна оцінка ризику при прийнятті господарських рішень. Прийняття рішень в умовах ризику. Критерії прийняття рішень в умовах ризику. Критерій мінімального ризику.

Література [5, 6, 7, 14, 16].

Практичне заняття – 1 год., самостійна робота – 11 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Моделі банківського ризику.
2. Логіко-ймовірнісне моделювання банківського ризику.
3. Економічне середовище та поняття інформаційної ситуації.
4. Функції банківського ризику.
5. Кількісна оцінка ризику при прийнятті господарських рішень.
6. Критерії прийняття рішень в умовах ризику та мінімального ризику.

Самостійна робота:

1. Поняття конфліктної ситуації та стратегії гравця.
2. Характеристики інформаційних ситуацій.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 4. Моделювання банківського ризику та прийняття рішень в умовах ризику

Діяльність банківських установ тісно пов'язана з ризиками, втрати від яких можуть призвести не тільки до банкрутства окремого банку, а й до погіршення загальноекономічної ситуації в країні та світі, що наявно продемонструвала сучасна фінансова криза. Саме тому проблема створення ефективної системи ризик-менеджменту, яка спирається на теоретичне обґрунтування із застосуванням математичного моделювання та експериментальні дослідження засобами імітаційного моделювання й статистичних спостережень, є актуальним науково-практичним завданням.

Класифікації економічних ризиків, відомо близько 40 класифікаційних ознак; основними факторами, які використовуються для побудови класифікацій, є походження джерела ризику (внутрішнє або зовнішнє), тип невизначеності, значущість наслідків, рівень можливості кількісного оцінювання, змінюваність у часі.

Оскільки банківська діяльність відноситься до діяльності з надання фінансових послуг та безпосередньо пов'язана як із загальними економічними ризиками, так і зі специфічними, притаманними саме цьому виду діяльності, необхідно виокремити основні ризики, якими слід управляти для забезпечення життєздатності банку. До основних банківських ризиків відносяться кредитний, валютний, ринковий, відсотковий, операційно-технологічний, юридичний, стратегічний ризики, також ризик ліквідності та ризик репутації.

Сучасні дослідження з оцінювання та управління ризиком у діяльності комерційних банків розподіляються за трьома основними напрямками: дослідження загальних проблем створення системи ризик-менеджменту та управління ризиками банку, дослідження сутності та факторів впливу для

окремих видів ризиків та розробка математичних моделей і методів аналізу банківської діяльності, зокрема, кількісних методів оцінювання та процесів управління ризиками.

Щодо основних напрямів математичного моделювання в управлінні ризиками, то до них відносяться: аналітичне, статистичне, логічне та імітаційне. Серед сучасних методів найбільшого поширення набули методи нечіткої математики, нейронні мережі та генетичні алгоритми, високу ефективність демонструють комплексні методи, які поєднують у собі декілька класичних напрямів. Але необхідно відзначити, що при моделюванні системи ризик-менеджменту недостатньо уваги приділено дослідженню структурної складової, що потребує розробки методів і моделей, заснованих на поєднанні методів теорії графів, аналітичного та імітаційного моделювання.

У другому розділі – „Моделі структури і методи управління ризиком діяльності комерційного банку” – обґрунтовано концепцію моделювання системи ризик-менеджменту комерційного банку, розроблено моделі структури в системі ризик-менеджменту банку, оцінювання інтегрального ризику діяльності комерційного банку та методи побудови атласу продуктів банку.

Основними принципами, яким повинна відповідати система ризик-менеджменту банку, є повнота врахування ризиків, відсутність суперечності, економічність, універсальність, гармонійність.

Системний підхід до моделювання процесів у складних економічних системах, заснований на поєднанні кібернетичного та синергетичного аспектів управління, основну увагу приділяє моделюванню структури, яка має забезпечувати життєздатність системи, тобто надійність і стійкість до впливів зовнішнього середовища. Оскільки в комерційному банку саме система ризик-менеджменту забезпечує надійність і стійкість його функціонування, то головним завданням моделювання є обґрунтування побудови такої структури управління ризиками, яка була б найбільш ефективною в умовах його діяльності.

Процес моделювання структури життєздатної системи здійснюється п'ятью основними етапами:

- 1) побудова «ідеальної» з точки зору життєздатності структури;
- 2) аналіз поточної структури системи;
- 3) виявлення та оцінювання відхилень поточної структури від ідеальної;
- 4) прийняття рішень щодо зміни окремих складових структури з метою наближення її до ідеальної (реструктуризація);
- 5) реалізація прийнятих рішень шляхом моніторингу стану та оперативного управління змінами.

На першому етапі необхідно сформувати модель структури діяльності та модель структури ризиків, пов'язаних з виділеними видами діяльності. Управління діяльністю складної економічної системи вимагає виокремлення підсистеми управління, яка формалізується у вигляді моделі організаційної структури. Таким чином, результатом виконання першого етапу є дворівнева стратифікована модель структури, що складається з трьох страт.

Моделі структури діяльності та структури ризиків будуються у

вигляді спеціального виду графів – дерев, а модель організаційної структури є багатопшаровою ієрархічною структурою.

На другому етапі виконується зважування побудованих структурних моделей з урахуванням принципу універсальності, тобто з використанням пропорцій золотого перерізу. Технологія застосування принципу золотого перерізу до розв'язання проблем диверсифікації діяльності та побудови інтегральних показників може бути подана у вигляді поетапної процедури таким чином:

Етап II.1. Виділення множини факторів та побудова бінарного дерева, вершинами якого є обрані фактори, тобто формування самоподібної (передфрактальної) структури.

Етап II.2. Зважування вершин отриманого бінарного дерева, яке виконується на основі принципу золотого перерізу – з двох вершин обирається більш важлива, яка отримує вагу 0,62, менш важлива зважується значенням 0,38. Процедура присвоєння ваг виконується послідовно від вершини – кореню дерева до його кінцевих вершин.

Етап II.3. Застосування побудованого зваженого дерева до прийняття рішень. Якщо необхідно виконати задачу розподілу, то вона виконується від кореню дерева – загальна сума розподіляється відповідно до ваг вершин. При побудові інтегрального показника процедура виконується у протилежному напрямі – визначаються значення факторів, які відповідають кінцевим вершинам дерева, отримані значення нормуються, як правило, приводяться до інтервалу від 0 до 1, потім нормовані значення «згортаються», коефіцієнтами згортки є ваги вершин факторів. Згортка закінчується при досягненні кореню дерева. Отримане значення інтегрального показника буде знаходитись у межах від 0 до 1.

Після отримання ваг вершин проводиться аналіз відхилення реальних побудованих структур від ідеальних та динаміки змін у структурі під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Зіставлення структури діяльності зі структурою ризиків є основою побудови моделі оцінювання інтегрального ризику у вигляді матриці ризиків, яка дає змогу проводити імітаційне моделювання залежності зміни структури ризиків від реструктуризації діяльності та від зміни окремих ризиків, упорядковувати ризики за рівнем їх впливу на результати діяльності банку.

Наступний етап забезпечує синтез процесу управління ризиками на основі створення спеціальних інформаційно-організаційних моделей – карток продукту, що відповідають вимогам теорії управління проектами та процесному підходу до управління в життєздатних економічних системах. Кожен окремий вид діяльності при цьому підходить розглядається як сукупність ініційованих та реалізованих проектів, тобто послідовностей впорядкованих дій з надання конкретної фінансової послуги, локалізованих у часі. Оскільки моменти початку та закінчення проектів не збігаються, то вони створюють потік проектів, управління яким є безперервним процесом, параметри якого визначаються картою продукту.

Сукупність таких моделей, які охоплюють всі види діяльності комерційного банку, складає атлас продуктів банку. Застосування карток продуктів дає змогу розраховувати показники ризикованості для окремих продуктів та видів діяльності банку, що надає додаткову інформацію для управління ризиками.

Заключний етап у створенні системи ризик-менеджменту – це об'єднання розроблених моделей і методів у єдину інформаційно-аналітичну систему моніторингу ризиків діяльності банку, яке виконується з урахуванням принципів побудови сучасних інформаційно-сервісних систем і технологій.

Діяльність банку є основою його існування, вона багато в чому визначає організаційну структуру, але водночас від сформованої організаційної структури залежить можливість або неможливість здійснення тієї або іншої діяльності. Спільна взаємодія організаційних механізмів і діяльності породжує ризики.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ І

1. Надайте характеристику сучасному етапу розвитку науки про ризик.
2. Визначте відмінні особливості початкового етапу формування знань про ризик.
3. Надайте характеристику концепціям природи ризику.
4. Розкрийте сутність, зміст функцій, особливі риси та елементи економічного ризику.
5. Складіть класифікацію економічних ризиків на основі ряду критеріїв.
6. Дайте визначення терміна "ситуація ризику", окресліть основні типи ситуацій, в яких приймаються рішення.
7. Розкрийте сутність поняття "якісний аналіз ризику" в банківській діяльності.
8. Надайте визначення терміна "ризик" у банківській справі.
9. Назвіть внутрішні та зовнішні чинники банківських ризиків. Охарактеризуйте їх.
10. Перелічіть ознаки, що є основою типології банківського кредитного ризику.
11. Надайте характеристику банківському кредитному ризику в залежності від наступних критеріїв: рівень здійснення аналізу ризику та типу позичальника.
12. Назвіть основні види банківських ризиків та охарактеризуйте взаємозв'язки між ними.
13. Назвіть основні методи та інструменти управління банківськими ризиками.
14. Розкрийте сутність поняття "управління ризиком".
15. Поясніть взаємозв'язок банківського кредитного ризику та ризику надлишкової ліквідності.

16. Розкрийте специфіку підходу до розгляду факторів банківського кредитного ризику.

17. Висловіть свою думку стосовно найбільшого впливу факторів банківського кредитного ризику на його величину в сучасних умовах господарювання.

18. Проаналізуйте сучасну ризикову ситуацію в кредитній діяльності вітчизняних банків з точки зору впливу кожної групи факторів банківського кредитного ризику на його величину.

19. Які ознаки можуть бути покладені в основу класифікації ризиків в економічній системі?

20. Назвіть головні класи ризиків.

21. Які основні види інвестиційних ризиків ви знаєте?

22. Дайте коротку характеристику кредитних ризиків.

23. Охарактеризуйте підприємницькі ризики.

24. Назвіть основні особливості ризиків країни та подайте їх характеристику.

25. Охарактеризуйте поняття "ризик ліквідності".

26. Які ризики називають страховими? Сформулюйте критерії страхування ризиків.

27. Яка мета ризик-менеджменту?

28. Назвіть основні етапи ризик-менеджменту, поясніть їх зміст, визначте мету.

29. Накресліть структурну схему ризик-менеджменту.

30. Визначте функції об'єкта управління в ризик-менеджменті.

31. Які функції суб'єкта управління в ризик-менеджменті?

32. Назвіть головні правила ризик-менеджменту.

33. Дайте характеристику провідних методів управління ризиками.

34. Чому потрібно оцінювати рівень ризику?

35. Що таке кількісне оцінювання ризику?

36. Дайте визначення якісного оцінювання ризику.

37. Які є методи кількісного оцінювання ризику? Чим спричинена наявність множини цих методів?

38. Яка сфера застосування статистичного методу?

39. Які показники розраховують у процесі використання статистичного методу оцінювання? Визначте його недоліки.

40. У якій сфері застосовують метод експертних оцінок?

ЗМІСТОВНИЙ МОДУЛЬ II. АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ОСНОВНИХ ВИДІВ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

Тема 5. РИЗИКИ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Лекція – 2 год.

Елементи системи банківського кредитування: процедура кредитування, класифікація кредитів, основні принципи та методи банківського кредитування. Кредитна політика банку та її основні показники.

Концепція С-Методи управління кредитними ризиками. Методи попередження банківського кредитного ризику: робота з персоналом, оптимізація кредитного процесу, створення кредитних бюро. Мінімізація кредитного ризику: раціоналізація та диверсифікація кредитного портфеля, структурування кредитів, створення резервів, страхування кредитних ризиків. стратегії кредитного ризику.

Література [6, 7, 17, 18, 22].

Практичне заняття – 2 год., самостійна робота – 12 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Зміст кредитного ризику та характеристика його факторів.
2. Критерії оцінювання кредитного ризику.
3. Основи управління кредитним ризиком.
4. Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.

Самостійна робота:

1. 1. Управління проблемними кредитами.
2. Страхування в системі управління кредитними ризиками.
3. Сучасна практика управління кредитними ризиками комерційних банків в Україні.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 5. Ризики кредитної діяльності банку

1. За сферою виникнення кредитні ризики можна поділити на:
 - а) зовнішні кредитні ризики – залежать від зовнішнього середовища, що впливає на кредитну діяльність банку, зокрема, ризик позичальника, який зумовлений його кредитоспроможністю. До чинників, які впливають на зовнішній кредитний ризик, належать:

- фінансовий стан позичальника (ліквідність, платоспроможність, рентабельність, ділова активність, стабільність грошових потоків тощо);

- якісні характеристики позичальника (репутація, якість менеджменту, досвід роботи, професіоналізм керівництва тощо);

- конкурентна позиція позичальника;

- чинники навколишнього середовища (розвиток галузі, законодавча та нормативно-правова база, державна підтримка тощо).

б) внутрішні кредитні ризики – це ризики банку, які залежать від правильності його дій у процесі кредитної діяльності та управління кредитним ризиком. До чинників, які впливають на внутрішній кредитний ризик, належать:

- якість аналізу оцінювання кредитоспроможності позичальника в банку та проекту, що кредитується;

- якість аналізу ризиків, що супроводжують кредитну операцію (галузевий ризик, валютний ризик, ризик країни тощо);

- правильне оцінювання забезпечення та його адекватність наданому кредиту;

- аналіз структури кредитного портфеля банку;

- якість кредитного портфеля банку тощо.

2. За характером охоплення кредитний ризик можна поділити на:

а) індивідуальний кредитний ризик - ймовірність того, що позичальник не зможе повернути борг згідно з умовами договору і при цьому банкові не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат. Джерелом індивідуального кредитного ризику є окремі контрагенти банку – позичальник, боржник, емітент цінних паперів. Оцінювання індивідуального кредитного ризику передбачає оцінювання кредитоспроможності такого окремого контрагента, тобто його індивідуальну спроможність своєчасно та в повному обсязі розрахуватися за прийнятими зобов'язаннями. Індивідуальний кредитний ризик включає

- кредитний ризик щодо позичальника - ймовірність того, що позичальник не зможе виконати взятих на себе зобов'язань за кредитною угодою внаслідок виникнення та впливу керованих чи некерованих чинників.

До цієї категорії належать:

- ризик кредитоспроможності позичальника – нездатність позичальника виконувати свої зобов'язання за кредитами;

- ризик непогашення основної суми боргу за кредитом;

- ризик несплати процентів за користування кредитом тощо;

- ризик забезпечення кредиту – визначає міру того, що банку не вдасться своєчасно і в повному обсязі скористатися забезпеченням кредиту для покриття можливих втрат за кредитною операцією.

Ризик забезпечення кредиту включає:

- ризик знецінення предмета забезпечення – пов'язаний з можливими змінами ринкової вартості предмета забезпечення протягом строку дії договору забезпечення за кредитом. Ціна предмета забезпечення за кредитом може

змінюватися як у бік зменшення, так і в бік збільшення. При цьому найчастіше трапляється зменшення ціни предмета забезпечення, оскільки відбувається його фізичний та моральний знос. Такі зміни ринкової вартості можуть призвести до того, що у разі необхідності після реалізації предмета застави банк не зможе повернути надані кредитні ресурси та компенсувати витрати в повному обсязі;

- ризик втрати чи пошкодження предмета забезпечення – пов'язаний з повною втратою предмета застави або з частковою втратою ним своїх властивостей, що призводить до зниження ринкової вартості об'єкта забезпечення чи повної його втрати;

- правовий ризик – пов'язаний з можливими порушеннями законодавства недобросовісними заставодавцями, а зокрема, надання підроблених документів на право власності заставленого майна чи одночасна неодноразова застава наданого в забезпечення майна тощо;

- ризик неліквідності забезпечення – неможливість реалізації предмета забезпечення на ринку за обумовленою ціною, а також можлива втрата предметом застави своєї ліквідності протягом строку дії договору;

- ризик неправильного оцінювання забезпечення – виникає у разі відсутності достатньої кількості інформації про предмет забезпечення, низької кваліфікації працівників, які здійснюють оцінювання, або здійснення співробітниками посадових зловживань. У разі неправильного оцінювання предмета застави ринкова вартість забезпечення виявляється нижчою від вартості, що вказана у документах, і відповідно не може покрити витрати банку;

- ризик, спричинений низьким рівнем кваліфікації персоналу банку – може виникати на всіх етапах банківського кредитування під забезпечення, при чому результатом може бути як завищена оцінка предмета застави, так і недійсність угоди (при неправильному оформленні) чи отримання невірогідної інформації у разі неякісної перевірки заставної документації тощо;

- ризик, спричинений недостатнім досвідом роботи з банківським забезпеченням – зумовлений відсутністю практики діяльності банківських працівників щодо здійснення заставних операцій при банківському кредитуванні та надання нових банківських послуг, пов'язаних із забезпеченням;

б) портфельний кредитний ризик – виявляється у зменшенні вартості активів банку (іншому, ніж унаслідок зміни ринкової процентної ставки). Джерелом портфельного кредитного ризику є сукупна заборгованість перед банком за операціями, яким притаманний кредитний ризик (кредитний портфель, портфель цінних паперів, портфель дебіторської заборгованості тощо). Оцінювання портфельного кредитного ризику передбачає оцінювання концентрації та диверсифікації активів банку. До портфельного кредитного ризику можна віднести:

- ризик якості кредитного портфеля;
- ризик структури кредитного портфеля;
- ризик дохідності кредитного портфеля тощо.

3. Залежно від груп позичальників можна виділити кредитний ризик за операціями з:

- а) фізичними особами;
- б) юридичними особами-суб'єктами господарювання (різних форм власності);
- в) банківськими установами (резидентами і нерезидентами);
- г) небанківськими фінансовими установами;
- д) державою.

4. Залежно від видів кредитних продуктів банку можна виділити:

- а) кредитний ризик при автокредитуванні;
- б) іпотечний кредитний ризик;
- в) кредитний ризик за операціями овердрафт;
- г) ризик за операціями з кредитними картками тощо.

5. За характером впливу на кредитний продукт виділяють:

- а) прямі (основні) ризики;
- б) непрямі (супутні) ризики.

Виникнення кредитного ризику у банківській діяльності може бути зумовлене низкою причин, серед яких:

- недоступність вірогідної інформації про кредитну історію позичальника;
- незадовільний фінансовий стан підприємства-позичальника;
- надмірна політизованість економіки в Україні (захист інтересів деяких галузей і підприємств зацікавленими в них політичними силами);
- недосконалість правової бази щодо захисту інтересів кредиторів;
- значна концентрація кредитних вкладень у певній галузі, яка є чутливою до змін економічного середовища;
- кредитування інсайдерів на пільгових умовах;
- часті зміни та корективи кредитної політики банку;
- концентрація кредитних вкладень у маловивчених сферах господарювання;
- прийняття недостатньо ліквідного забезпечення за кредитом тощо.

Отож, при банківському кредитуванні значну увагу слід приділяти ризикам, які можуть виникати у процесі здійснення операцій. При цьому ризики кредитної діяльності банку можуть мати значний вплив на фінансову стійкість банківської установи. Працівники банку повинні усвідомлювати важливість ефективної роботи з потенційними позичальниками та здійснювати відповідальне супроводження укладених кредитних договорів з метою недопущення ситуацій, що можуть призвести до втрати банком наданих кредитних ресурсів.

Тема 6. РИЗИКИ ОПЕРАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ БАНКУ, ЇХ ВИМІРЮВАННЯ ТА СПОСОБИ ЗНИЖЕННЯ

Лекція – 2 год.

Характеристика операційної діяльності банку. Сутність операційного ризику банку (технічного, умисних та помилкових дій фізичних осіб, зовнішнього, внутрішнього). Зв'язок операційного ризику банку з ринковим та правовим ризиками, ризиком ліквідності. Диверсифікація як засіб мінімізації операційних ризиків банку. Сутність хеджування. Ф'ючерси та опціони як інструменти зниження ступеня ризику. Страхування як основний засіб зниження рівня зовнішніх ризиків. Ризики персоналу, майна, відповідальності.

Література [1, 3, 5, 6, 7, 10].

Практичне заняття – 2 год., самостійна робота – 12 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Сутність операційного ризику банку.
2. Фактори операційного ризику банку.
3. Технологія аналізу й оцінки операційного ризику банку.
4. Інструментарій мінімізації операційного ризику банку.
5. Контроль операційного ризику банку.

Самостійна робота:

1. Визначення впливу операційного ризику на діяльність банків України.
2. Міжнародний досвід використання інструментарію мінімізації операційного ризику банку.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 6. Ризики операційної діяльності банку, їх вимірювання та засоби зниження

Перш за все, розглянемо основні підходи до визначення сутності операційного ризику комерційного банку. Перший підхід охоплює помилки персоналу, збої комп'ютерів та іншої техніки, а також неналежну послідовність процедур здійснення операцій. Сутністю другого підходу є класифікація банківських ризиків на фінансові та не фінансові, де до не фінансових ризиків належить й операційний ризик.

Останній включає ризики трьох категорій: ризики внутрішніх подій, ризики зовнішніх подій та бізнес-ризик. Третій підхід визначає досліджуваний ризик як ризик прямих та побічних втрат, що є результатом нерациональності

та неефективності бізнес-процесів. На нашу думку, другий підхід не має досконалого обґрунтування, а третій підхід є найбільш вдалим та узагальнюючим. У загальному значенні операційний ризик – це ризик структури корпорації або комерційного банку. Зазвичай він обумовлений недосконалістю організаційної, інформаційної, технічної або психологічної структури організації. Так як ні одна корпоративна структура не може бути визнана ідеальною, то і ситуації з операційним ризиком, викликані даною недосконалістю, існують завжди. Даний вид ризику був недооцінений науковцями та працівниками банківської сфери до 90-х років ХХ століття.

Але сьогодні постає необхідність його повного аналізу та розгляду. В сучасному світі існує безліч чинників впливу на розвиток операційного ризику:

- технологія, що за умови масштабного використання дозволяє уникнути ризиків від помилок при ручній обробці операцій персоналом банку;
- електронна комерція, через розвиток якої виникають нові види операційних ризиків, які поки що не повністю зрозумілі та досліджені;
- поглинання і злиття банків, що висуває потребу в уніфікації програмного і технічного забезпечення;
- зміна ролі банків, які стають постачальниками великої кількості послуг.

Це створює необхідність безперервно підтримувати працездатність засобів внутрішнього контролю та резервних систем, тобто може створювати додаткові ризики. Це ймовірність коливання ринкових відсоткових ставок, що може призвести до зменшення або втрати прибутку банку від кредитнодепозитних операцій це ймовірність, що банк через недостатній обсяг ліквідних активів не зможе розрахуватися в строк за своїми зобов'язаннями це ймовірність виникнення збитків унаслідок змін курсів іноземних валют це ризик для надходжень та капіталу через неспроможність позичальника виконати умови фінансової угоди;

- методи зниження схильності банку до ринкового і кредитного ризиків, що можуть стати причиною появи інших форм та видів ризику;
- аутсорсинг, що створює для банку нову ситуацію потенційного ризику, адже він не може безпосередньо контролювати персонал компанії-постачальника послуг та технічне середовище.

Пріоритетність вивчення операційного ризику стосовно фінансових пояснюється відносним вищим ступенем небезпеки операційного ризику. Це пояснюється тим, що фінансові ризики піддаються кількісному виміру, що дозволяє економістам більш вдало їх попереджувати та усувати, в той час коли операційний ризик неможливо представити у вигляді кількісних індикаторів. Головна відмінність операційного ризику від інших видів ризику полягає в тому, що джерело даного виду ризику знаходиться всередині організації та мінімізувати операційний ризик можливо лише через вплив на систему планування, організації, управління та контролю.

Операційні ризики виникають з різноманітних причин, що в залежності від ступеня важливості та впливу Операційний ризик несуть усі банки в різній мірі та різних ситуаціях, проте не в усіх банках є підрозділ або ціла система з

управління операційними ризиками. В більшості з українських банків відсутня єдина методологія оцінювання та управління операційними ризиками, через що такі банки нерідко несуть збитки. У досвіді світової практики Базельський Комітет з Банківського Нагляду визначив базові положення з питання управління операційними ризиками у «New Basel Capital Accord» (Basel II).

Відповідно до цього стандарту банкам рекомендовано впровадити повноцінну систему управління операційними ризиками, що має включати елементи. Стандарти, що впроваджені Базельським комітетом передбачають жорстку систему управління операційними ризиками. Таку систему можливо імплементувати якщо використовувати наступні підходи до оцінки впливу операційних ризиків на банківський капітал :

- підхід на основі базового індикатора. Такий індикатор оцінюється у розмірі 15% від середнього валового доходу за останні три роки;

- стандартизовані підходи, за якими діяльність банку поділяється на вісім бізнес-напрямків, відповідно до кожного з яких визначається необхідний рівень покриття капіталом через зважування показника валового доходу на відповідний коефіцієнт ризику;

- передові підходи, що передбачають розрахунок покриття капіталом зважаючи на дані банку про операційні збитки. Існує багато різноманітних методів по попередженню та запобіганню операційних ризиків, їх можна вважати методами операційного контролю.

Всі ці методи включають наступні заходи: поділ функцій, незалежну оцінку результатів діяльності, контроль ринковості цін, подвійне введення і підтвердження операцій, контроль за зміною умов операцій, момент підтвердження угоди контрагентом, контроль за юридичним оформленням операцій

Тема 7. БАНКІВСЬКІ РИЗИКИ З ІНВЕСТИЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Лекція – 1 год.

Сутність інвестиційних ризиків діяльності банку. Поняття зміни вартості грошей у часі. Майбутня вартість грошей. Поняття інфляційного ризику. Вплив інфляційного ризику на норму відсотка. Теперішня вартість грошей. Поняття дисконту. Диверсифікація як спосіб зниження ступеня інвестиційного ризику. Суть управління портфелем цінних паперів. Оцінка ризику цінних паперів. Формування портфеля цінних паперів.

Література [6, 7, 14, 16, 17, 18].

Практичне заняття – 1 год., самостійна робота – 12 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Управління ризиками проектного фінансування.

2. Основи управління інвестиційними проектами.
3. Методи оцінювання ставки дисконту.
4. Оцінювання економічної ефективності страхування інвестиційних ризиків.
5. Управління ризиками портфеля фінансових інструментів.

Самостійна робота:

1. Врахування невизначеності й оцінювання ризику інвестиційного проекту. Методи оцінювання інвестиційних ризиків.
2. Методи нейтралізації інвестиційних ризиків.
3. Оптимізація структури портфеля за критерієм "ризик — дохід".

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАТЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ.

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 8. Банківські ризики, пов'язані з інвестиційною діяльністю банку, їх вимірювання та способи зниження

Банківський інвестиційний ризик – це ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал або надходження банку. Банківський ризик необхідно оцінювати, планувати та контролювати. Тому роль в управлінні ризиками і загрозами набуває дедалі більшої ваги і стає однією з найважливіших умов економічної безпеки окремої банківської установи та банківської системи загалом. На нашу думку, ризик – це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин (у тому числі банку), яка відображає невизначеність результату цієї діяльності і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (чи успіху). Важливого значення набуває вплив інвестиційних ризиків на банківську діяльність. Аналіз показує, що запропоновані сучасною економічною теорією підходи до класифікації банківських інвестиційних ризиків, як правило, не виключають, а доповнюють один одного. Вважаємо, що під час розроблення класифікації банківських інвестиційних ризиків варто враховувати те, що сучасні банківські установи у процесі своєї діяльності стикаються з багатьма видами ризиків, деякі з них можуть навіть не піддаватися внутрішньому контролю.

Адже на стійкість банків впливає чимало зовнішніх чинників, які не перебувають у сфері безпосереднього або опосередкованого їх впливу. На наш погляд, серед основних тенденцій, які властиві сфері банківських інвестицій і мають важливий вплив на співвідношення між окремими категоріями банківського ризику, можна виокремити:

- вихід цих послуг за межі окремих країн і за межі фінансового сектора загалом, що вимагає тісної співпраці установ банківського нагляду з наглядовими органами інших країн і галузей;
- створення нових напрямів і сфер інвестицій банківського капіталу з їх

тісною залежністю від прогресу інформаційних і телекомунікаційних технологій, що спричиняє різке збільшення стратегічних та операційних ризиків;

- динамічність розвитку, що відбивається у скороченні інноваційних циклів і в підвищенні значення стратегічного ризику;

- посилення орієнтації на запити клієнтів у зв'язку зі зменшенням інформаційних асиметрій (нерівномірність розподілу інформації між банками і клієнтами), що веде до збільшення правового ризику і ризику репутації;

- прискорення стандартизації фінансових інструментів і послуг, що поряд із значним підвищенням їх ефективності призводить до загострення конкуренції в банківському бізнесі, спричинюючи підвищення загального рівня системного ризику.

Банківські інвестиційні ризики можна поділити на системні і несистемні. Системний інвестиційний ризик – це ризик, пов'язаний із загальноекономічною і політичною ситуацією в країні. Несистемний – це ризик, пов'язаний з фінансовим станом конкретного банку-інвестора. Дж. М. Кейнс писав, що «на обсяг інвестицій впливають три види ризиків, які зазвичай плутають, але які необхідно розрізняти. Перший із них – це ризик підприємця або позичальника, який виникає через сумніви на рахунок того, чи вдасться йому дійсно отримати очікуваний дохід. Тому у світовій практиці існує система позичання грошей під реальне забезпечення або під чесне ім'я позичальника. Звідси – другий вид ризику – це ризик позикодавця». Третій вид ризику – той, який пов'язаний із можливою зміною цінності одиниці грошового стандарту, внаслідок чого грошова позика певною мірою, за Дж. М. Кейнсом, менш надійна форма багатства, ніж реальне майно О.Л. Устенко пропонує дещо інакшу класифікацію інвестиційних ризиків. Він поділяє їх на три групи, залежно від сфери вкладення капіталу:

Головним завданням банківського інвестиційного менеджменту є вибір ефективної інвестиційної стратегії з наявних альтернативних варіантів – спосіб найвигіднішого розміщення банківських ресурсів, який дозволяє одержати максимальний дохід при забезпеченні прийнятого рівня ризику. Дохідність конкретної інвестиційної операції комерційного банку прямо залежить від ризику її проведення. З метою забезпечення контролю за інвестиційною діяльністю банків і обмеження інвестиційного ризику Національний банк України встановив нормативи інвестування, а саме: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11) і норматив загальної суми інвестування (Н12).

Банки під час планування та проведення конкретних інвестиційних операцій повинні враховувати специфіку функціонування вітчизняної фінансової системи, яка залежить від законодавчої і нормативної бази та характеризується переважно короткостроковим характером інвестування, багаторазовими змінами ролі, прав та обов'язків як учасників фондового ринку, так і органів державного контролю та нагляду, нестабільністю макроекономічної ситуації у середньо-та довгостроковому періодах. У зв'язку з

цим, насамперед, необхідно критично оцінити аргументи щодо лише позитивної ролі технологічних нововведень у диверсифікації капіталів і зниженні ризиків надання фінансово-інвестиційних послуг. В умовах зниження цін на сучасні технології та обладнання відбувається скорочення порогового рівня масштабів бізнесу, за яким стає рентабельним їх впровадження. Внаслідок цього доступ до технологій, а отже, і до розширення операцій на нових ринках, отримують дрібні і середні банківські установи. Все це збільшує конкуренцію на ринках фінансово-інвестиційних послуг і забезпечує диверсифікацію капіталів споживачів послуг. Та головним питанням у цьому випадку є не стільки абсолютний розмір інвестицій у нові сфери фінансових послуг, скільки ефективність їх використання. Адже проведення операцій на нових ринках вимагає додаткових, часто досить істотних витрат з налагодження системи управління ризиками. У багатьох випадках характер нових ризиків не дає змоги передбачати їх заздалегідь. Як наслідок, така диверсифікація може призводити не до зниження, а до підвищення ризиків загалом. Тому високий ступінь диверсифікації можливий лише у випадку поєднання технологічних нововведень з високим рівнем менеджменту у фінансових установах. Наступним методом, який переважно використовують вітчизняні банки в процесі управління та контролю за інвестиційними ризиками при операціях з цінними паперами, є створення резервів на покриття можливих втрат за цими операціями. Згідно з концепцією нагляду на основі оцінки ризиків, розробленою Національним банком України], відповідальність за контроль ризиків покладається на керівництво банку і його спостережну раду. Основна ж мета нагляду з боку Національного банку України – визначити наскільки ефективно банк управляє ризиками не лише на певний момент часу, а впродовж певного періоду. За таких умов Національний банк України діє більше як „наглядовець”, аніж ревізор. Нагляд на основі оцінки ризиків дозволяє Національному банку України здійснювати превентивний нагляд, зосереджуючись на ризиках окремих банків та системних ризиках банківської системи. Водночас кожна система контролю за ризиками має включати такі елементи: виявлення ризику, його вимірювання, контроль та моніторинг. Висновки з даного дослідження. Отже, інвестиційні ризики впливають на діяльність банківських установ. Для цього банківській установі необхідно об’єктивно оцінити всі основні ризики і зрозуміти, які з них він готовий на себе взяти. Лише поставивши перед собою таку мету, банк починає створювати ефективну систему управління ризиками, здатну точно ідентифікувати і оцінити ризики і надавати менеджменту належну достовірну інформацію. Якщо банки можуть створити систему послідовного контролю за ризиками, то вони можуть приймати більший обсяг ризиків і, як наслідок, отримувати більший прибуток. Оскільки ринкові умови і структури банків є різними, то не існує єдиної системи управління ризиками, прийнятної для всіх банків. Кожна установа повинна розробити свою власну програму та систему управління ризиками відповідно до своїх потреб і обставин.

Тема 8. УПРАВЛІННЯ СТРАТЕГІЧНИМ РИЗИКОМ ТА РИЗИКОМ РЕПУТАЦІЇ БАНКУ

Лекція – 1 год.

Сутність стратегічного ризику банку. Причини виникнення стратегічного ризику банку та його визначальні фактори.

Мета управління стратегічним ризиком банку та його основні завдання. Технологія управління стратегічним ризиком банку. Способи оцінки стратегічного ризику банку. Способи мінімізації стратегічного ризику банку. Інструменти впливу з боку банку. Критерії оцінки з боку НБУ.

Сутність ризику репутації банку. Причини виникнення ризику репутації та його визначальні фактори. Мета управління ризиком репутації банку та його основні завдання. Технологія управління ризиком репутації банку. Способи оцінки ризику репутації банку. Стрес-тестування ризику репутації банку. Способи мінімізації ризику репутації банку. Інструменти впливу з боку банку. Критерії оцінки з боку НБУ.

Література [3, 7, 9, 10, 13, 14, 17].

Практичне заняття – 1 год., самостійна робота – 10 год.

I. РОЗГЛЯД ТЕОРЕТИЧНИХ ПИТАНЬ:

Практичне заняття:

1. Зміст і основні завдання управління стратегічними ризиками в банківській сфері.
2. Класифікація стратегічних ризиків комерційного банку та характеристика їх різновидів.
3. Сутність ризику репутації банку та його визначальні фактори.
4. Технологія управління ризиком репутації банку.

Самостійна робота:

1. Визначення впливу ризику репутації банку на діяльність банків України
2. Критерії оцінки управління стратегічного ризику банку з боку НБУ.
3. Визначення впливу стратегічного ризику на діяльність банків України.

II. ПЕРЕВІРКА ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ У ФОРМІ ТЕСТУВАННЯ

Методичні вказівки до вивчення питань теми:

Тема 8. Управління стратегічним ризиком та ризиком репутації банку

На фоні уповільнення процесів економічного зростання важливим завданням для Уряду та Національного банку України є відновлення показників банківського кредитування на докризисовому рівні. Але фінансові проблеми

банків, зумовлені погіршенням якості активів та кредитного портфеля через зростання проблемної заборгованості за кредитами, скорочення платоспроможного попиту на кредитні ресурси через зростання відсоткових ставок, погіршення фінансового стану підприємств та зниження реальних доходів населення, гальмують кредитну активність банків. За цих обставин, зростає роль управління кредитним ризиком банку, головною метою якого є забезпечення максимальної дохідності кредитного портфеля за допустимого рівня ризику. Вирішення завдання формування збалансованого за показниками «ризикдохідність» кредитного портфеля та підтримання їх оптимального співвідношення у довгостроковій перспективі, може бути забезпечено на підставі реалізації управлінських заходів, спрямованих на досягнення цілей кредитної політики. Хоча історія поняття «управління» нараховує більше ніж 2 тисячі років, перший значний інтерес до управління як наукової категорії відноситься до 1911 року, коли Фредерік У. Тейлор опублікував свою книгу «Принцип наукового управління», яка традиційно вважається початком визнання управління наукою й самостійною областю досліджень відсутність єдиної точки зору щодо визначення сутності поняття «управління кредитним ризиком» зумовило ряд дискусій щодо його трактування. Висока динамічність змін у зовнішньому і внутрішньому середовищі банку визначає потребу розглядати управління кредитним ризиком банком не як одноразову дію, а як безперервну серію взаємозалежних управлінських функцій, тобто безперервний процес. Аналіз економічної літератури та систематизація існуючих поглядів на визначення сутності поняття «управління кредитним ризиком» дозволяє об'єднати їх в межах чотирьох підходів:

- перший підхід розглядає управління кредитним ризиком як процес з чітко визначеними етапами, методами та механізмами;
- другий підхід визначає управління кредитним ризиком як підсистему загальної системи управління банком та складової ризик-менеджменту;
- третій підхід розглядає управління кредитним ризиком як сукупність заходів для мінімізації втрат];
- четвертий підхід визначає управління кредитним ризиком як прогнозування настання ризикової події та необхідність вживання заходів .

Інтеграція третього та четвертого підходів дає змогу визначити управлінням кредитним ризиком як сукупність прийомів та методів, за допомогою яких відбувається зниження кількості проблемних кредитів, недопущення імовірного відхилення фактичних результатів від запланованих в умовах невизначеності (отримання надприбутків або збитків при настанні ризикової події). Посилення впливу дестабілізуючих факторів для показників кредитної діяльності банків підвищує роль та значення стратегічної складової управління кредитним ризиком банку. Термін «стратегічне управління» почав використовуватися науковцями на межі 60-70 років ХХ ст. Сьогодні в економічній літературі зустрічається декілька поглядів до визначення сутності категорії «стратегічне управління», що ґрунтуються на положеннях процесного, цільового та системного підходів

Відповідно до положень процесного та цільового підходу, стратегічне управління кредитним ризиком банку розглядається як процес, орієнтований на досягнення запланованого результату, що складається з певної послідовності дій. Використання положень системного підходу дозволяють розглядати стратегічне управління кредитним ризиком банку як цілісну систему, головні властивості якої визначаються складом і властивостями її складових елементів та забезпечують динамічне врахування усієї множини факторів, що впливають на управлінські рішення. Висновки з проведеного дослідження. З наведеного вище можна зробити такі висновки. Формування ефективної системи стратегічного управління кредитним ризиком банку є першочерговим та відповідальним завданням топ-менеджменту. Це пояснюється тим, що управління кредитним ризиком в умовах дестабілізуючого впливу зовнішнього та внутрішнього середовища має бути спрямоване на підтримання дохідності банківської установи у довгостроковій перспективі.

Поєднання положень процесного, цільового та системного підходів дозволило уточнити сутність та зміст поняття «стратегічне управління кредитним ризиком банку», під яким будемо розуміти управлінський процес, що складається з певних етапів, методів та механізмів та спрямований на розробку та реалізацію ефективних стратегій щодо мінімізації кредитного ризику та скорочення можливих збитків банківської діяльності через зростання проблемної заборгованості за кредитами у довгостроковій перспективі. Погодження дій керівництва, що забезпечується в процесі реалізації кредитної стратегії, дозволяє забезпечити ефективну і результативну взаємодію структурних підрозділів банку між собою та із зовнішнім середовищем. Використання положень системного підходу дозволило розглядати стратегічне управління кредитним ризиком як цілісну систему, що складається з сукупності взаємопов'язаних елементів, об'єднаних єдністю мети та функціональною цілісністю. У свою чергу система стратегічного управління кредитним ризиком банку є складовою ризик-менеджменту банку. До особливостей системи стратегічного управління кредитним ризиком банку можна віднести такі: система стратегічного управління кредитним ризиком банку – це складна система пересічних характеристик його елементів; елементи системи управління повинні функціонувати в сукупності та одночасно, що обумовлює необхідність забезпечення погодженості та збалансованості між структурними елементами системи в процесі розробки та реалізації стратегії мінімізації кредитного ризику. Подальші дослідження полягатимуть в обґрунтуванні механізмів стратегічного управління кредитним ризиком банку.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДО ЗМІСТОВОГО МОДУЛЮ II

1. Зміст кредитного ризику та характеристика його факторів.
2. Критерії оцінювання кредитного ризику.
3. Основи управління кредитним ризиком.
4. Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.
5. Управління проблемними кредитами.
6. Страхування в системі управління кредитними ризиками.
7. Сучасна практика управління кредитними ризиками комерційних банків в Україні.
8. Сутність операційного ризику банку.
9. Фактори операційного ризику банку.
10. Технологія аналізу й оцінки операційного ризику банку.
11. Інструментарій мінімізації операційного ризику банку.
12. Контроль операційного ризику банку.
13. Визначення впливу операційного ризику на діяльність банків України.
14. Міжнародний досвід використання інструментарію мінімізації операційного ризику банку.
15. Управління ризиками проектного фінансування.
16. Основи управління інвестиційними проектами.
17. Методи оцінювання ставки дисконту.
18. Оцінювання економічної ефективності страхування інвестиційних ризиків.
19. Управління ризиками портфеля фінансових інструментів.
20. Зміст і основні завдання управління стратегічними ризиками в банківській сфері.
21. Класифікація стратегічних ризиків комерційного банку та характеристика їх різновидів.
22. Сутність ризику репутації банку та його визначальні фактори.
23. Технологія управління ризиком репутації банку.
24. Визначення впливу ризику репутації банку на діяльність банків України.
25. Критерії оцінки управління стратегічного ризику банку з боку НБУ.
26. Визначення впливу стратегічного ризику на діяльність банків України.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»

1. Надайте характеристику сучасному етапу розвитку науки про ризик.
2. Визначте відмінні особливості початкового етапу формування знань про ризик.
3. Надайте характеристику концепціям природи ризику.
4. Розкрийте сутність, зміст функцій, особливі риси та елементи економічного ризику.
5. Складіть класифікацію економічних ризиків на основі ряду критеріїв.
6. Дайте визначення терміна "ситуація ризику", окресліть основні типи ситуацій, в яких приймаються рішення.
7. Розкрийте сутність поняття "якісний аналіз ризику" в банківській діяльності.
8. Надайте визначення терміна "ризик" у банківській справі.
9. Назвіть внутрішні та зовнішні чинники банківських ризиків. Охарактеризуйте їх.
10. Перелічіть ознаки, що є основою типології банківського кредитного ризику.
11. Надайте характеристику банківському кредитному ризику в залежності від наступних критеріїв: рівень здійснення аналізу ризику та типу позичальника.
12. Назвіть основні види банківських ризиків та охарактеризуйте взаємозв'язки між ними.
13. Назвіть основні методи та інструменти управління банківськими ризиками.
14. Розкрийте сутність поняття "управління ризиком".
15. Поясніть взаємозв'язок банківського кредитного ризику та ризику надлишкової ліквідності.
16. Розкрийте специфіку підходу до розгляду факторів банківського кредитного ризику.
17. Висловіть свою думку стосовно найбільшого впливу факторів банківського кредитного ризику на його величину в сучасних умовах господарювання.
18. Проаналізуйте сучасну ризикову ситуацію в кредитній діяльності вітчизняних банків з точки зору впливу кожної групи факторів банківського кредитного ризику на його величину.
19. Які ознаки можуть бути покладені в основу класифікації ризиків в економічній системі?
20. Назвіть головні класи ризиків.
21. Які основні види інвестиційних ризиків ви знаєте?
22. Дайте коротку характеристику кредитних ризиків.
23. Охарактеризуйте підприємницькі ризики.
24. Назвіть основні особливості ризиків країни та подайте їх характеристику.
25. Охарактеризуйте поняття "ризик ліквідності".
26. Які ризики називають страховими? Сформулюйте критерії страхування ризиків.
27. Яка мета ризик-менеджменту?
28. Назвіть основні етапи ризик-менеджменту, поясніть їх зміст, визначте мету.
29. Накресліть структурну схему ризик-менеджменту.

30. Визначте функції об'єкта управління в ризик-менеджменті.
31. Які функції суб'єкта управління в ризик-менеджменті?
32. Назвіть головні правила ризик-менеджменту.
33. Дайте характеристику провідних методів управління ризиками.
34. Чому потрібно оцінювати рівень ризику?
35. Що таке кількісне оцінювання ризику?
36. Дайте визначення якісного оцінювання ризику.
37. Які є методи кількісного оцінювання ризику? Чим спричинена наявність множини цих методів?
38. Яка сфера застосування статистичного методу?
39. Які показники розраховують у процесі використання статистичного методу оцінювання? Визначте його недоліки.
40. У якій сфері застосовують метод експертних оцінок?
41. Зміст кредитного ризику та характеристика його факторів.
42. Критерії оцінювання кредитного ризику.
43. Основи управління кредитним ризиком.
44. Управління кредитним ризиком на рівні кредитного портфеля.
45. Управління проблемними кредитами.
46. Страхування в системі управління кредитними ризиками.
47. Сучасна практика управління кредитними ризиками комерційних банків в Україні.
48. Сутність операційного ризику банку.
49. Фактори операційного ризику банку.
50. Технологія аналізу й оцінки операційного ризику банку.
51. Інструментарій мінімізації операційного ризику банку.
52. Контроль операційного ризику банку.
53. Визначення впливу операційного ризику на діяльність банків України.
54. Міжнародний досвід використання інструментарію мінімізації операційного ризику банку.
55. Управління ризиками проектного фінансування.
56. Основи управління інвестиційними проектами.
57. Методи оцінювання ставки дисконту.
58. Оцінювання економічної ефективності страхування інвестиційних ризиків.
59. Управління ризиками портфеля фінансових інструментів.
60. Зміст і основні завдання управління стратегічними ризиками в банківській сфері.
61. Класифікація стратегічних ризиків комерційного банку та характеристика їх різновидів.
62. Сутність ризику репутації банку та його визначальні фактори.
63. Технологія управління ризиком репутації банку.
64. Визначення впливу ризику репутації банку на діяльність банків України.
65. Критерії оцінки управління стратегічного ризику банку з боку НБУ.
66. Визначення впливу стратегічного ризику на діяльність банків України.

ПРИКЛАДИ ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДО ЗАЛІКУ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»

1. До зовнішніх ризиків банку належить: (Д – декілька відповідей)
 - а) стратегічний;
 - б) правовий;
 - в) ринковий;
 - г) юридичний.
2. До фінансових ризиків банку належать:
 - а) втрата репутації;
 - б) юридичний;
 - в) ринковий;
 - г) стратегічний.
3. До функціональних ризиків банку належить:
 - а) валютний;
 - б) стратегічний;
 - в) ринковий;
 - г) кредитний.
4. Економічний капіталу як поняття почало широко використовуватися, після:
 - а) після прийняття Базель I;
 - б) після прийняття Базель II;
 - в) у 2006 році прийнято НБУ;
 - г) після заснування НБУ.
5. Аналіз та управління ризиками здійснюються наступним чином (2 чинника):
 - а) якісна та кількісна оцінка імовірності здійснення сценарію, тобто можливості реалізації даної події;
 - б) оцінка варіантів управління кризовою ситуацією;
 - в) розглядаються шляхи подолання наслідків кризи;
 - г) розглядаються варіанти зниження, уникнення ризику та контролю співвідношення витрат та прибутковості;
6. Економічний капітал повинен забезпечити:
 - а) повне покриття всіх потенційних банківських ризиків;
 - с покриття всіх потенційних ризиків банку та підтримання діяльності банку в період настання ризиків та виходу з неї;
 - в) підтримання діяльності банку в період настання ризиків та виходу з кризи;
 - г) покриття всіх потенційних ризиків банку та підтримання діяльності банку в період виходу з кризи.
7. Апетит до ризику:
 - а) характеризує ризикову спроможність банку щодо величини ризику, яку конкретний банк бере на себе для досягнення своєї стратегії;
 - б) характеризую найбільшу ймовірність настання фінансового ризику конкретного банку в процесі досягнення своєї стратегії;
 - в) характеризую ризикову спроможність банку щодо величини ймовірності ризику, яку конкретний банк бере на себе для досягнення своєї стратегії;
 - г) характеризую ймовірність настання функціонального ризику конкретного банку в процесі досягнення своєї стратегії.

8. Функції об'єкта управління в ризик-менеджменті: (Д – декілька відповідей)
- прогнозування
 - роботи по зниженню рівня ризику
 - процес страхування ризиків
 - регулювання,
9. Функції суб'єкта управління в ризик-менеджменті: (Д – декілька відповідей)
- аналіз та прогнозування
 - роботи по зниженню рівня ризику
 - регулювання
 - процес страхування ризиків
10. Чинниками виникнення фінансових ризиків є: (Д – декілька відповідей)
- політичні чинники;
 - брак кваліфікованої робочої сили;
 - зростання вартості ресурсів на ринку капіталу;
 - помилки в проектуванні технічних засобів.
11. Причинами виникнення операційних та технологічних ризиків є: (Д – декілька відповідей)
- недоліки технології проведення банківських операцій;
 - брак досвіду роботи з обладнанням у персоналу;
 - підвищення загального рівня витрат;
 - держрегулювання облікової банківської ставки.
12. Побудуйте послідовність етапів проведення процесу управління ризиками: 1-_, 2-_, 3-_, 4-_, 5-_
- вимірювання – 1
 - визнання та розуміння наявних ризиків та ризиків, які можуть виникнути -2
 - реалізація управлінських рішень – 3
 - моніторинг -4
 - контроль – 5.
13. Ціллю управління банківськими ризиками та побудови ризик-менеджменту є ...:
- відсутність залежності між рівнем ризику та доходами банку
 - сприяти зниженню вартості власного капіталу банку
 - сприяти оптимізації співвідношення рівня ризику та доходу
 - максимізувати співвідношення ризику та доходу
14. Зниження рівня концентрації ризиків – це:
- лімітування ризиків за операціями
 - уникнення ризику
 - диверсифікація ризиків
 - прийняття ризиків
15. Сума, яку банк потенційно готовий витратити на подолання ризиків:
- бюджет правління ризик-менеджменту
 - максимальна сума економічного капіталу
 - прогнозний бюджет
 - прогнозний план
16. На етапі якісного аналізу ризику здійснюється: (Д – декілька відповідей)
- збір та обробка даних фінансової звітності
 - виявлення джерел, факторів ризику
 - фіксація факторів ризику

- г) розгляд сценаріїв наслідків появи ризику за кожним з факторів ризику
17. На етапі кількісного аналізу ризику проводиться: (Д – декілька відповідей)
- виявлення ключових точок виникнення факторів ризику;
 - формалізація невизначеності
 - визначення кількісної структури ризику;
 - фіксація факторів ризику
18. На етапі планування реагування на ризик проводиться: (Д – декілька відповідей)
- вибір оптимальної стратегії
 - проекування стратегій реагування на ризик
 - якісна оцінка масштабу наслідків
 - оцінка доцільності та можливості зниження ризику
19. Вітчизняним банкам пропонують наступну схему організаційної структури управління банківськими ризиками:
- тактичне - оперативне - стратегічне управління
 - технолог – контролер - виконавець
 - виконавець - технолог - контролер
 - оперативне - тактичне - стратегічне управління
20. Служба внутрішнього аудиту:
- бере безпосередньої участі в процесі ризик-менеджменту
 - лише оцінює адекватність систем управління ризиками потребам банку
 - делегує свої функції підрозділу ризик-менеджменту щодо аудиту банку в частині процесу ризик-менеджменту.
21. Для підвищення якості управління ризиками в банку:
- обов'язкове створення Комітету з управління капіталом, Кредитного та Тарифного комітетів
 - обов'язкове створення Комітету з управління активами і пасивами, Кредитного та Тарифного комітетів
 - обов'язкове створення лише двох Комітетів з управління активами і пасивами та Кредитного.
22. Ідентифікація, у процесі аналізу якої визначають ... :
- тільки ринкові ризики та їх чинники;
 - тільки фінансові ризики та їх фактори;
 - усі ризики та їх фактори.
23. У результаті ідентифікації створюється:
- оцінка усіх ризиків
 - матриця «ймовірність виникнення - наслідки реалізації»
 - тільки кількісна оцінка
24. Підсумковий аналіз фінансового ризику банку проводиться за ... :
- перспективними даними з метою визначення причин та факторів
 - фактичними даними для дослідження ризиків придбання фінансового інструменту
 - фактичними ретроспективними даними з метою визначення причин та факторів
25. Кількісний аналіз передбачає: (відмітити зайве):
- вибір критичних факторів для оцінки рівня фінансового ризику;
 - визначення допустимих для банку рівнів фінансового ризику;
 - визначення потенційних зон ризику і їх джерел;

- г) оцінка можливості підвищення або зниження рівня фінансового.
26. Метод вартісного аналізу (Value-at-Risk (VAR)) не дає можливість:
- повну відсутність кореляції між змінами цін окремих активів в складі портфеля банку знижує точність розрахунків;
 - легкості розрахунків та використання для оцінки всіх видів фінансових ризиків банку;
 - визначити як максимально можливий збиток для даного портфеля позицій у межах інтервалу відомої впевненості.
27. Згідно рекомендацій VaR метод є допустимим та ефективним для застосування:
- до управління банківськими ризиками для аналізу збитків від будь-якої кількості величин
 - до управління банківськими ризиками для аналізу збитків від трьох- до десятикратної величини
 - до управління банківськими ризиками для аналізу збитків від одно- до трьохкратної величини
28. При гар-аналізі можливо використовувати:
- статичний підхід
 - динамічний підхід
 - обидві відповіді вірні
 - обидві відповіді не вірні
29. Диспропорції між величиною активів та зобов'язань банку, які мають спільні характеристики:
- Доцільно аналізувати звичайним методом VaR
 - На основі концепція Expected Shortfall
 - За допомогою стресс-аналізу
30. До недоліків Статичного гепу можна віднести:
- Складність реалізації і обслуговування
 - при побудові моделі не визначаються можливі зміни в майбутньому і їхні наслідки
 - наявність прогностичної складової
31. До недоліків Динамічного гепу можна віднести:
- Складність реалізації і обслуговування
 - при побудові моделі не визначаються можливі зміни в майбутньому і їхні наслідки
 - наявність прогностичної складової
32. Стрес-тестування як елемент системи управління ризиками полягає в:
- оцінці діапазону збитків та втрат капіталу за результатами впливу виключних, але можливих ризик-факторів
 - оцінці діапазону збитків та втрат прибутку за результатами впливу виключних, але можливих ризик-факторів
 - вірна відповідь відсутня
33. Підтвердження точності моделі порівняно з фактичними результатами:
- стрес-тестування
 - бек-тестування
 - гар-аналізі
34. Концепція очікуваного дефіциту Expected Shortfall враховує (виділити зайве – декілька відп.):

а) ефект кореляції,
б) умовне математичне сподівання втрат банку у разі реалізації фінансового ризику

в) ефект хеджування

35. Найбільш важливими припущеннями моделей VaR є:

а) сильні зв'язки між окремими складовими портфеля в загальній структурі портфелю банку

б) припущення щодо незмінності структури портфелю протягом певного часу кореляція між змінами цін окремих активів в складі портфеля банку

36. Метою контролю фінансових ризиків банку є:

а) порівняння планових і фактичних показників з аналогічними ретроспективними аналітичними даними;

б) порівняння планових і фактичних показників з прогностичними оцінками фінансових ризиків;

в) порівняння планових і фактичних показників, а результатів такого порівняння – з прогностичними оцінками фінансових ризиків та з аналогічними ретроспективними аналітичними даними

37. Під процесом контролю фінансових ризиків розуміють:

а) розробку сигнальної системи відхилень параметрів ризикових позицій банку для розробки комплексу заходів їх регулювання в режимі зворотного зв'язку

б) розробку сигнальної системи відхилень параметрів ризикових позицій банку для розробки комплексу заходів їх регулювання в режимі прямого зв'язку

в) розробку сигнальної системи кореляції показників ризикових позицій банку для розробки комплексу заходів їх регулювання в режимі зворотного зв'язку

28. Завдання контролю банку за фінансовими ризиками можна відрізнити залежно від рівня управління:

а) лише на оперативному та тактичному рівнях

б) як на стратегічному рівні, так і на оперативному й тактичному

в) лише на стратегічному рівні

39. Проводиться контроль за виконанням нормативних актів, які регламентують процес здійснення операцій, що генерують фінансові ризики

а) здійснюється на оперативному рівні

б) здійснюється на тактичному рівні

в) обидві відповіді вірні

40. Розробляються внутрішньобанківські положення та процедури щодо їх кількісної та якісної оцінки:

а) здійснюється на оперативному рівні

б) здійснюється на тактичному рівні

в) вірна відповідь відсутня

41. Контроль джерела та носія фінансового ризику, як прояви індивідуального ризику:

а) аналізуються та контролюються на оперативному рівні

б) аналізуються та контролюються на тактичному рівні

в) вірна відповідь відсутня

42. Відстеження та регулювання відхилень з урахуванням дії ризик-факторів:

а) Це коригуюча функція контролю в межах системи управління фін.ризиками банку

б) Це інформаційна функція контролю в межах системи управління

фін.ризиками банку

в) Це адаптивна функція контролю в межах системи управління фін.ризиками банку

43. Чіткий розподіл та закріплення повноважень між власниками ризикових позицій і налагодження їх взаємодії та контроль за ...:

а) допомогою адаптивної та коригуючої функцій забезпечують прямий зв'язок між рівнями управління та власниками ризикових позицій

б) допомогою інформаційної та коригуючої функцій забезпечують зворотній зв'язок між рівнями управління та власниками ризикових позицій

в) допомогою інформаційної та адаптивної функцій забезпечують зворотній зв'язок між рівнями управління та власниками ризикових позицій

44. Контроль, за допомогою інформаційної та коригуючої функцій забезпечує _____ зв'язок між рівнями управління та власниками ризикових позицій

а) прямий

б) зворотній

в) корельований

45. Об'єктом контролю системи управління фін. ризиками банку становить:

а) сукупність фінансових ризиків

б) сукупність факторів фінансових ризиків

в) сукупність стандартів фінансових ризиків

46. На тактичному рівні суб'єктом контролю фінансових ризиків банку:

а) є підрозділ з ризик-менеджменту, що відповідає за встановлення лімітів щодо ризикових позицій банку

б) структурні підрозділи банку у процесі супроводження операцій у межах своїх функцій контролю

в) є кредитний комітет, який відповідають за формування політики та напряму управління ризиками

47. Дієвим методом контролю фінансових ризиків делегування та контролю:

а) доцільно здійснювати лише на двох рівнях: колегіальні органи та нижчий рівень структурні підрозділи

б) доцільно здійснювати на рівні колегіальних органів та підрозділів ризик-менеджменту

в) доцільно здійснювати на рівні колегіальних органів, підрозділів ризик-менеджменту та структурних підрозділів

48. Відношення отриманої за відповідний період кількості перевищень отриманих збитків над максимально допустимим рівнем при заданому рівні ймовірності до ліміту кількості перевищень :

а) це коефіцієнт відповідності обраної моделі квантифікації

б) це коефіцієнт середніх втрат

в) це агрегований показник оцінки ефективності управління фінансовими ризиками

49. Збільшення якого з коефіцієнтів свідчить про збільшення витратності діяльності банку внаслідок неефективної системи квантифікації фінансових ризиків:

а) це коефіцієнт відповідності обраної моделі квантифікації

б) це коефіцієнт середніх втрат

в) це агрегований показник оцінки ефективності управління фінансовими ризиками

50. Поняття операційного ризику включає:

- а) правовий ризик та ризик ділової репутації
 - б) правовий ризик та стратегічний ризик
 - в) правовий ризик та ризик помилкових внутрішніх процесів
51. Резервування капіталу за кожним видом діяльності відбувається:
- а) рівними частинами незалежно від розмірів доходів та ставок резервування капіталу
 - б) залежно від розмірів доходів та ставок резервування капіталу
 - в) залежно від розмірів доходів та незалежно від ставок резервування капіталу
52. Операційний ризик ... :
- а) який включає сукупність кредитного, ринкового, процентного ризиків
 - б) який спричиняє чи посилює кредитний ризик або ризик ліквідності
 - в) який включає тільки системні ризики
53. До операційного ризику можна віднести
- а) ризики технології
 - б) системний ризик
 - в) валютний ризик
54. Найбільше збитків, як вказує досвід, банку завдає :
- а) Ризики пов'язані з наявністю дискримінації серед службовців за різними ознаками
 - б) Наявність технологічних ризиків
 - в) Ризик зовнішнього шахрайства
55. Для оцінка операційних ризиків необхідно:
- а) використання математичних моделей
 - б) використання статистичних моделей
 - в) обидві відповіді не вірні
56. Зазвичай в процесі управління операційних ризиків:
- а) мінімізують ці ризики
 - б) оптимізують ці ризики
 - в) уникають ці ризики
57. Модель, що розглядають операційний ризик з точки зору кінцевих результатів діяльності банку:
- а) Bottom-up models - висхідні моделі
 - б) Скорингові карти
 - в) Top-down models - низхідні моделі
58. Модель, при роботі з якою увага акцентується на джерелах виникнення ризику:
- а) Bottom-up models - висхідні моделі
 - б) Скорингові карти
 - в) Top-down models - низхідні моделі
59. У моделі, що акцентується на джерелах виникнення ризику:
- а) проводиться оцінка коштів, які банк може втратити у разі настання ризикової події
 - б) самостійного визначення можливих операційних ризиків
 - в) проводиться декомпозиція банку і всієї його діяльності на кінцеві бізнес-процеси
60. Картографування операційного ризику:
- а) можна розглядати співвідношення розподілу валового доходу за бізнес-лініями

- б) оцінка ступеню ризику тієї чи іншої події на основі скорингових карт
- в) оцінка простих кількісних показників, що системно характеризують зміну рівня операційного ризику.

61. Валовий дохід у методі показників ВІА:

а) визначається як сума чистого процентного доходу і чистого непроцентного доходу

- б) визначається як сума чистого процентного доходу
- в) визначається як сума чистого непроцентного доходу

62. Використання оцінки за валовим доходом у методі показників ВІА:

а) при довгостроковому впровадженні системи оцінки та невеликих розмірів банку

- б) при нещодавньому впровадженні системи оцінки та великих розмірах банку
- в) при нещодавньому впровадженні системи оцінки та невеликих розмірах банку

63. За стандартизованим методом:

а) вся діяльність банку класифікується на вісім виробничих ліній та ставок резервування капіталу за кожним видом діяльності

б) вся діяльність банку класифікується на сім виробничих ліній та однакових ставок резервування капіталу за кожним видом діяльності

в) вся діяльність банку класифікується на вісім виробничих ліній та однакових ставок резервування капіталу за кожним видом діяльності

64. Інвестиційний ризик пов'язують з... :

а) кредитним ризиком;

б) відсутністю належних політики та процедур своєчасного виявлення урахування кредитного ризику;

в) ухваленням рішень стосовно інвестиційних проектів;

г) вірна відповідь а та б.

65. Інвестиційні операції комерційних банків належать:

а) до пасивних операцій;

б) активних операцій;

в) послуг, які надають банки клієнтам.

66. Основні напрями інвестицій банку — це:

а) довгострокові кредити на фінансування затрат капітального характеру та вкладення коштів у цінні папери;

б) довгострокові депозити;

в) кошти емітентів цінних паперів;

г) правильної відповіді немає.

67. Твердо гарантована ставка дохідності — це... :

а) безризикова ставка дохідності;

б) волатильність;

в) дюрація .

68. Історична волатильність:

а) це прогноз щодо очікуваних майбутніх змін на базі поточних ринкових цін та їх величина;

б) це прогноз щодо очікуваних майбутніх змін на базі минулих ринкових цін та їх величина;

в) визначає зміну фінансового інструменту на основі фактичних цін чи дохідності за певний період у минулому.

69. Інвестиційна діяльність банку — це:
- а) операції щодо залучення тимчасово вільних коштів від населення;
 - б) діяльність банку із розміщення ресурсів у цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств, дорогоцінні метали та інші об'єкти вкладень, регламентовані законодавством;
 - в) надання коштів у тимчасове користування клієнтами банку;
 - г) усі відповіді правильні.
70. Комерційні банки мають право брати участь:
- а) на первинному ринку цінних паперів;
 - б) на вторинному ринку цінних паперів;
 - в) обидві відповіді правильні.
71. Коваріація- це ...:
- а) це середньозважений строк до погашення всіх компонентів облігації;
 - б) показник, який характеризує рівень взаємовпливу між двома статистичними сукупностями;
 - в) обидві відповіді не вірні.
72. Портфель доходу та зростання характеризують:
- а) традиційну портфельну теорії
 - б) сучасну портфельну теорії
 - в) теорії досконалої конкуренції.
73. Портфель зростання:
- а) сформований за критерієм максимізації темпів приросту інвестиційного капіталу в майбутній довгостроковій перспективі незалежно від рівня формування прибутку;
 - б) орієнтований на високу поточну віддачу інвестиційних витрат, слугує для отримання високих поточних надходжень;
 - в) сформований за критерієм максимізації темпів приросту інвестиційного капіталу в майбутній короткостроковій перспективі і залежно від рівня формування прибутку.
74. Пасивний портфель включає наступні риси : (Д – декілька відповідей)
- а) середньо- та довгостроковий характер ЦП;
 - б) припущення, що ринок неефективний;
 - в) високий рівень диверсифікації.
75. Інвестиційний портфель банку — це:
- а) сукупність цінних паперів, розміщених банком з метою отримання доходів;
 - б) сукупність цінних паперів банку власного боргу;
 - в) сукупність цінних паперів, придбаних банком з метою отримання доходів та підтримки ліквідності;
 - г) усі відповіді правильні.
76. Яка стратегія управління портфелем цінних паперів гарантує мінімальний ризик інвестиційного доходу:
- а) використання спеціалістами банку прогнозів стану різних секторів фінансового ринку для коригування структури портфеля цінних паперів;
 - б) продаж цінних паперів інвесторам;
 - в) надання клієнтам кредитів під заставу цінних паперів;
 - г) структурування портфеля цінних паперів залежно від їх дохідності.
77. Низький ризик інвестиційної діяльності банків досягається:
- а) функціонуванням розвиненого фондового ринку в країні;
 - б) диверсифікованістю інвестиційного портфеля по видам, термінам та

емітентам цінних паперів;

в) достатністю законодавчої та нормативної бази;

г) усі відповіді правильні.

78. Несистемний ризик можна визначити ...:

а) як власний або специфічний ризик, який зменшується диверсифікацією портфеля;

б) той різновид ризику, яким потрібно управляти, так як він не зникає за рахунок диверсифікації ;

в) диверсифікація призводить до усереднення.

79. Інвестиційний ризик пов'язують з... :

д) кредитним ризиком;

е) відсутністю належних політики та процедур своєчасного виявлення урахування кредитного ризику;

ж) ухваленням рішень стосовно інвестиційних проектів;

з) вірна відповідь а та б.

80. Інвестиційні операції комерційних банків належать:

а) до пасивних операцій;

б) активних операцій;

в) послуг, які надають банки клієнтам.

81. Основні напрями інвестицій банку — це:

а) довгострокові кредити на фінансування затрат капітального характеру та вкладення коштів у цінні папери;

б) довгострокові депозити;

в) кошти емітентів цінних паперів;

г) правильної відповіді немає.

82. Твердо гарантована ставка дохідності – це...:

г) безризикова ставка дохідності;

д) волатильність;

е) дюрація.

83. Історична волатильність:

г) це прогноз щодо очікуваних майбутніх змін на базі поточних ринкових цін та їх величина;

д) це прогноз щодо очікуваних майбутніх змін на базі минулих ринкових цін та їх величина;

е) визначає зміну фінансового інструменту на основі фактичних цін чи дохідності за певний період у минулому.

84. Інвестиційна діяльність банку — це:

а) операції щодо залучення тимчасово вільних коштів від населення;

б) діяльність банку із розміщення ресурсів у цінні папери, нерухомість, статутні фонди підприємств, дорогоцінні метали та

інші об'єкти вкладень, регламентовані законодавством;

в) надання коштів у тимчасове користування клієнтами банку;

г) усі відповіді правильні.

85. Волатильність:

а) коефіцієнт співвідношення дохідності між різними видами цінних паперів

б) показник зміни ціни фін інструменту в залежності від рівня інфляції

в) показник прогнозу ймовірності зміни заданої ціни фін інструменту

86. Комерційні банки мають право брати участь:

- а) на первинному ринку цінних паперів;
- б) на вторинному ринку цінних паперів;
- в) обидві відповіді правильні.

87. Традиційна портфельна теорія:

а) використовує усі наявні способи аналізу, включаючи різноманітні комп'ютерні програми

- б) використовує лише графічні методи аналізу
- в) використовує ідеї інтуїції та суб'єктивізму

88. Коваріація- це ...:

г) це середньозважений строк до погашення всіх компонентів облігації;

д) показник, який характеризує рівень взаємовпливу між двома статистичними сукупностями;

- е) обидві відповіді не вірні.
- ж)

89. Портфель доходу та зростання характеризують:

- г) традиційну портфельну теорію
- д) сучасну портфельну теорію
- е) теорію досконалої конкуренції.

90. Портфель зростання:

г) сформований за критерієм максимізації темпів приросту інвестиційного капіталу в майбутній довгостроковій перспективі незалежно від рівня формування прибутку;

д) орієнтований на високу поточну віддачу інвестиційних витрат, слугує для отримання високих поточних надходжень;

е) сформований за критерієм максимізації темпів приросту інвестиційного капіталу в майбутній короткостроковій перспективі і залежно від рівня формування прибутку.

91. Пасивний портфель включає наступні риси : (Д – декілька відповідей)

- г) середньо- та довгостроковий характер ЦП;
- д) припущення, що ринок неефективний;
- е) високий рівень диверсифікації.

92. Інвестиційний портфель банку – це:

а) сукупність цінних паперів, розміщених банком з метою отримання доходів;

б) сукупність цінних паперів банку власного боргу;

в) сукупність цінних паперів, придбаних банком з метою отримання доходів та підтримки ліквідності;

г) усі відповіді правильні.

93. Яка стратегія управління портфелем цінних паперів гарантує мінімальний ризик інвестиційного доходу:

а) використання спеціалістами банку прогнозів стану різних секторів фінансового ринку для коригування структури портфеля цінних паперів;

б) продаж цінних паперів інвесторам;

в) надання клієнтам кредитів під заставу цінних паперів;

г) структурування портфеля цінних паперів залежно від їх доходності.

94. Низький ризик інвестиційної діяльності банків досягається:

а) функціонуванням розвиненого фондового ринку в країні;

б) диверсифікованістю інвестиційного портфеля по видам, термінам та емітентам цінних паперів;

в) достатністю законодавчої та нормативної бази;

г) усі відповіді правильні.

95. Поняття та концепція ефективного портфелю полягає у наступному:

- а) найвищий рівень доходу цього портфелю при заданому рівні ризику
- б) найменший рівень доходу цього портфелю при заданому рівні ризику
- в) найвищий рівень доходу цього портфелю при найменшому рівні ризику

96. Несистемний ризик можна визначити ...:

в) як власний або специфічний ризик, який зменшується диверсифікацією портфеля;

г) той різновид ризику, яким потрібно управляти, так як він не зникає за рахунок диверсифікації ;

в) диверсифікація призводить до усереднення.

97. Цінова модель ринку цінних паперів:

- а) показує рівень очікуваної дохідності інвестицій
- б) показує взаємозв'язок між ризиком і очікуваною дохідністю активів
- в) показує взаємозв'язок між ризиком і очікуваною дохідністю ризикових активів.

98. До категорії А інвест.ризиків можливо віднести: (Д – декілька відповідей)

- а) валютні ризики
- б) стихійні ризики
- в) ризики технічні
- г) політичні ризики

99. Ризики інфраструктури:

- а) ризики, що супроводжують купівлю продаж валюти
- б) ризики, що супроводжують купівлю продаж активів
- в) ризики, викликані асиметричністю інформації щодо об'єкту інвестування

99. Розробляється система заходів щодо недопущення виникнення факторів стратегічного ризику:

- а) попередній
- б) поточний
- в) підсумковий.

100. Передбачає виявлення та усунення недоліків в системі управління юридичним ризиком, які привели до їх виникнення

- а) попередній етап системи управління юридичним ризиком
- б) поточний етап системи управління юридичним ризиком
- в) подальший етап системи управління юридичним ризиком.

101. Полягає у ідентифікації, аналізі та оцінці юридичних ризиків, що виникають в діяльності банку

- а) попередній етап системи управління юридичним ризиком
- б) поточний етап системи управління юридичним ризиком
- в) подальший етап системи управління юридичним ризиком.

102. Являє собою систему адміністративних, організаційних і фінансових інструментів щодо недопущення виникнення юридичного ризику:

- а) попередній етап системи управління юридичним ризиком
- б) поточний етап системи управління юридичним ризиком
- в) подальший етап системи управління юридичним ризиком.

103. До категорії Б інвест.ризиків можливо віднести: (Д – декілька відповідей)

- а) валютні ризики
- б) ціннові ризики

- в) ризику інфраструктури
- г) політичні ризику

104. Чи існує можливість кількісно визначити юридичний ризик:

а) Існує можливість порахувати кількість справ, які відкрито у суді з негативним рішенням

б) Існує можливість порахувати збитки які завдають негативно вирішені діла у суді

- в) Обидві відповіді вірні

105. Поточний моніторинг та контролю рівня юридичного ризику здійснюється на:

а) попередньому етапі системи управління юридичним ризиком

б) поточному етапі системи управління юридичним ризиком

в) подальшому етапі системи управління юридичним ризиком

106. До внутрішніх можна віднести наступні фактори ризику репутації:

а) рівень фахової підготовки працівників

б) інформація, що поширюється клієнтами та контрагентами банку

в) розміщення реклами (рекламної продукції), здійснення зв'язків з громадськістю

107. До зовнішніх можна віднести наступні фактори ризику репутації:

а) інформація, що поширюється органами державного регулювання

б) здійснення контролю за репутацією клієнтів банку

в) запобігання конфлікту інтересів працівників банку та клієнтів

108. Оцінка ризику репутації:

а) можлива на основі багатофакторних моделей

б) можлива лише на базі якісної та експертної оцінки

в) обидві відповіді не вірні

109. Стратегічний ризик пов'язують:

а) тільки з наявним ризиком

б) тільки з потенційним ризиком

в) обидві відповіді вірні

110. Стратегічний ризик виникає внаслідок:

а) несумісності стратегічних цілей банку та бізнес-стратегій, розроблених для досягнення цих цілей;

б) несумісності оперативних цілей банку та організації оперативного контролю;

в) несумісності щодо ресурсів, задіяних для досягнення цих цілей, та кількості цілей.

111. Які управлінські рішення (стратегії) призвели до розвитку дефіциту ліквідності:

а) Стратегія щодо розвитку середньострокових депозитів

б) Стратегія щодо розвитку довгострокового кредитування

в) Стратегія щодо розвитку середньострокового кредитування та іпотеки

112. Мінімізації можливості вибору банком неефективної стратегії як ціль враховує: (Д – декілька відповідей)

а) тільки нефінансові наслідки настання негативної події

б) внутрішні умови функціонування банку

в) позитивні фінансові наслідки

г) стан операційного середовища

113. Формування якої системи інформаційного забезпечення та документообігу, що забезпечує своєчасне, повне і достовірне отримання інформації:

- а) зовнішньо банківської
- б) загально банківської
- в) аудиторської.

114. Формується система заходів з ідентифікації, аналізу та оцінки факторів стратегічного ризику:

- а) попередній
- б) поточний
- в) підсумковий.

115. Передбачає розробку заходів з мінімізації стратегічного ризику банку, в тому числі усунення виявлених факторів ризику:

- а) попередній
- б) поточний
- в) підсумковий.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ ДО ВИВЧЕННЯ КУРСУ «УПРАВЛІННЯ БАНКІВСЬКИМИ РИЗИКАМИ»

Основна

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. № 2121 зі змінами від від 09.02.2019, підстава – 2491-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
2. Про Національний банк України: Закон України від від 20.05.1999 р. № 679-XIV зі змінами від 13.02.2020, підстава – 440-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
3. Про електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 р., зі змінами від від 13.02.2020 . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19>.
4. Про інтегровану систему електронної ідентифікації. Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 19.06.2019 № 546 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2019-%D0%BF>.
5. Інструкція Національного банку України “Про порядок регулювання діяльності банків в Україні”, затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 № 368.
6. . Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України. Затвержені постановою Правління НБУ від 02.08.2004 р. № 361.
7. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування системи ризик-менеджменту в банках України. URL:https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=45294.
8. Постанова Правління Національного банку України "Про затвердження Інструкції щодо організації роботи банківської системи в надзвичайному режимі" від 22.07.2014 № 435.
9. Постанова Правління Національного банку України "Про приведення статутного капіталу банків у відповідність до мінімально встановленого розміру" від 06.08.2014 № 464.
10. Страхарчук В.П. Ризики платіжних систем: Навч. посібник. Львів: ЛБІ НБУ, 2003. 94 с.
11. Банківські ризики: теорія та практика управління: монографія / Л.О. Примостка, О.В. Лисенюк, О.О. Чуб; Мін-во освіти і науки України, ДВНЗ «КНЕУ» ім. Вадима Гетьмана». К.: КНЕУ, 2015. 456 с.
12. Банківська система України: інституційні зміни та інновації: кол. моногр. / за заг. ред. Л.О. Примостки. К.: КНЕУ, 2015. 434 с.
12. Вітлінський, В. В. Кредитний ризик комерційного банку: навч. посіб. / В.В. Вітлінський, О.В. Пернарівський, Я.С. Наконечний, Г.І. Великоіваненко. К.: Т-во «Знання», КОО, 2015. 251 с.
13. Система ризик-менеджменту в банках: теоретичні та методологічні аспекти: монографія / За ред. В. В. Коваленко. Одеса: ОНЕУ, 2017. 304 с.
14. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 1: Управління ризиками базових банківських операцій / за ред. д-ра екон. наук, проф. А. О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 283 с.
15. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Т. 2: Управління ринковими ризиками та ризиками системних характеристик / за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова і д-ра екон. наук, проф. Т. А. Васильєвої. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2012. 299 с.

16. Карась П.М. Банківська система: навчальний посібник / П.М. Карась, Н.В. Приходько, О.В. Пащенко, Л.О. Гришина. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2015. 292 с.

Додаткова

17. Шинкар М. Базельські рекомендації в контексті підвищення стабільності функціонування банківської системи як правові заходи попередження банкрутства банківських установ. *Фінансове право*. 2017. №7. С. 104-108.

18. Банківський менеджмент: питання теорії та практики: монографія / О. Криклій, Н. Маслак, О. Пожар. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ». 2011. 152 с.

19. Болдирев О.О. Оцінка використовуваних методів діагностики в системі механізмів управління попередження кризових ситуацій в банках. *Ефективна економіка*. 2011. № 11.

20. Губарева І. О. Фінансовий менеджмент у банку : навчальний посібник / І. О. Губарева, О.М. Штаєр. Х. : Вид. ХНЕУ, 2012. 240 с.

21. Страхарчук А.Я., Страхарчук В.П. Інформаційні системи і технології в банках : навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 515 с.

22. Страхарчук В.П. Ризики платіжних систем: Навч. посібник. Львів: ЛБІ НБУ, 2003. 94 с.

23. Звіт з оверсайта платіжних систем 2018 рік. НБУ. 2019. URL: <https://bank.gov.ua/payments/oversite>.

24. Аранчій В.І. Томілін О.О. Навчально-методичний посібник з дисципліни «Міжнародні розрахунки і валютні операції» Фінанси і кредит; навч.-метод. посібн. Полтава: ПДАА. 2018. 141 с.

25. Стратегію розвитку фінансового сектору України до 2025 року. НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/about/refactoring/develop-strategy>.

Електронні інформаційні ресурси

1. Урядовий портал URL: <http://www.kmu.gov.ua>
2. Офіційний портал Верховної Ради України URL: <http://portal.rada.gov.ua>
3. Офіційний сайт Державного комітету статистики України URL:
4. <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Офіційний сайт рейтингового агентства «Кредит-рейтинг» URL: <http://www.creditrating.com.ua>
6. Офіційний сайт Національного рейтингового агентства «Рюрік» URL:
7. <http://rurik.com.ua/>
8. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку URL:
9. <http://www.nssmc.gov.ua>
10. Офіційний сайт «НСМЕП ПРОСТІР» URL: <http://prostir.gov.ua/prostir>.

Навчальне видання

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ»**

*Для студентів денної та заочної форми навчання
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»*

Автори-укладачі

БОРИСОВА Лариса Євгеніївни

КОЛЕСНИК Ольга Олексіївна

*Надруковано в авторській редакції
з готового оригінал-макета*

Підписано до друку 09.11.2021.
Обсяг 3,75 друк. арк. Формат 60х88/16. Зам. № 1926/21
Наклад 100 прим.

Надруковано у ФОП Бондаренко М. О.
м. Одеса, вул. В. Арнаутська, 60
т. +38 0482 35 79 76
info@aprel.od.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 4684 від 13.02.2014 р.